פרשת וירא תשפ״ו. גליון מס׳ 130

חומש רס״י משולב

פרשת וירא, בראשית יח – כב, קמ״ז פסוקים

פרק יח

(א) **וַיֵּרָא אֵלָיו** יְקֹ֑ק – לבקר את החולה. למד רבי חמא בר חנינא, יום שלישי למילתו היה, ובא הקדוש ברוך הוא ובקל בשבילו, **בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא** - הוא שנתן לו עצה על המילה, לפיכך נגלה עליו בחלקו, **וְהוּא יֹשֵׁב** - יָשַׁב כתיב, ביקש לעמוד, למד לו הקדוש ברוך הוא שב ואני מעמוד, ואתה סימן לבניך, שעתיד אני להתייצב בעדת הדיינין והן יושבין, שנאמר (תהלים פב ו) אלהים נצב בעדת אל, **פֶּתַח־הָאֹהֶל** - לראות אם יש עובר ושב ויכניסם בביתו, **כְּחֹם הַיּוֹם**. הוסיף הקדוש ברוך הוא חמה מנרתיקה שלא להטריחו בחורחים, ולפי שרואהו מצטער שלא היו חורחים בחוץ, הביא המלאכים עליו בדמות אנשים:

(ב) **וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים** – אחד לבשר את שרה, ואחד להפוך את סדום, ואחד לרפואת את אברהם, שמין מלאך אחד עושה שתי שְׁלִיחֻיּוֹת. תדע לך, שכן כל הפרשה הוא מזכירן בלשון רבים, (להלן פס׳ ח) ויאכלו, (פס׳ ט) ויאמרו אליו, ובשורה נאמר (פס׳ י) ויאמר שוב אשוב אליך, ובהפיכת סדום הוא אומר (להלן יט כב) כי לא אוכל לעשות דבר, (שם פס׳ כא) לבלתי הפכי. ורפואת שריפא את אברהם הלך משם להציל את לוט, הוא שנאמר (להלן יט יז) ויהי כהוציאם אותם החוצה ויאמר המלט על נפשך, למדת שהאחד היה מציל **נִצָּבִים עָלָיו** – לפניו, כמו (במדבר ג כ) ועליו מטה אנשם. אבל לשון נקיה הוא כלפי המלאכים, **וַיַּ֖רְא** וַיָּרֶץ לִקְרָאתָם מִפֶּתַח הָאֹהֶל וַיִּשְׁתַּחוּ אָרְצָה:

וירא. מהו וירא וירא שני פעמים, הרשון כמשמעו, והשני לשון הבנה, נסתכל שהיו נצבים במקום אחד והבין שלא היו רוצים להטריחו, ולפי על פי שיודעים היו שֶׁלֹּא לקרותם, עמדו במקומם לכבודו ולהרחיקו שלא יצטרך להטריחו, וקדם הוא ורץ לקרותם. בבבא מציעא (פו:) – כתיב נצבים עליו, וכתיב וירץ לקראתם, כל חזיוה להוה שרי ואסר פירקן היממו, מיד וירץ לקראתם:

(ג) **וַיֹּאמַר אֲדֹנָי אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אַל־נָא תַעֲבֹר מֵעַל עַבְדֶּךָ**. לגדול שבהם אמר, וקראם כולם מלונים, ולגדול אמר אל נא תעבור, וכיון שלא יעבור הוא, יעמדו חבריו עימו, ובשלון זה הוא חוב.

דבר אחר – קודם הוא, והיה חומר להקב״ה להמתין לו עד שיכוז ויכניס את החורחים. ולפי על פי שכתוב אֲדֹנָי וירץ לקראתם׳ (הפסוק הקודם), התמיהה קודם לכן היתה, ודרך המקראות לבבד כן, כמו שפירשתי אצל (לעיל ו ג) לא ילון רוחי באדם, שנכתב אחר (לעיל ה לב) ויולד נח, ומי מפסיק חומר אלא נח כן קודם גזירת מאה עשרים שנה, ומתי הלשונות בבראשית רבה (מה י):

(ד) **יֻקַּח־נָא** מְעַט־מַיִם, **יוקח נא.** על ידי שליח, והקב״ה שילם לבניו על ידי שליח, שנאמר (במדבר כ יא) וירם משה את ידו ויך את הסלע, **וְרַחֲצוּ רַגְלֵיכֶם** - כשבור שהם עובדים שמשתחוים לפבק רגליהם, והקפיד שלא להכניס עבודה זרה לביתו. אבל לוט שלא הקפיד, הקדים לינה לרחיצה, שנאמר (להלן יט ב) ולינו ורחצו רגליכם, **וְהִשָּׁעֲנוּ תַּחַת הָעֵץ**. תחת המילן:

(ה) **וְאֶקְחָה פַת־לֶחֶם וְסַעֲדוּ לִבְּכֶם** – בתורה בנביאים ובכתובים מצינו לפתח סעדתא לבבא. בתורה סעדו לבבכם. בנביאים (שופטים יט ה) סעד לבך פת לחם. בכתובים (תהלים קד טו) ולחם לבב אנוש יסעד. למד רבי חמא, לבבכם אין כתיב כאן אלא לבבכם, מגיד שאין יכר הרע שולט במלאכים, **אַחַר תַּעֲבֹרוּ** - לאחר כן תלכו, **כִּי־עַל־כֵּן עֲבַרְתֶּם עַל־עַבְדְּכֶם** – כי הדבר הזה אני מבקש מכם מאחר שעברתם עלי לבבודי. **כי על כן.** כמו על אשר, וכן כל ׳כי על כן׳ שבמקרא, (לקמן יט ח) כי על כן באו בצל קורתי, (לקמן לג י) כי על כן ראיתי פניך, (לקמן לח כו) כי על כן לא נתתיה, (במדבר י לא) כי על כן ידעת חנותנו, וַיֹּאמְרוּ כֵּן תַּעֲשֶׂה כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ:

(ו) וַיְמַהֵר אַבְרָהָם הָאֹהֱלָה אֶל־שָׂרָה וַיֹּאמֶר מַהֲרִי שְׁלֹשׁ סְאִים קֶמַח סֹלֶת - סולת לעוגות, קמח לעמילן של טבחים, לכסות את הקללה לשמוד את הזוהמת, לוּשִׁי וַעֲשִׂי עֻגוֹת:

(ז) וְאֶל־הַבָּקָר רָץ אַבְרָהָם וַיִּקַּח בֶּן־בָּקָר רַךְ וָטוֹב – שלושה פרים היו, כדי להאכילן שלוש לשונות בחדדל, וַיִּתֵּן אֶל־הַנַּעַר – זה ישמעאל, לחנכו במצוות, וַיְמַהֵר לַעֲשׂוֹת אֹתוֹ:

(ח) וַיִּקַּח חֶמְאָה – שומן הָחָלָב שקולטין מעל פניו, וְחָלָב וּבֶן־הַבָּקָר - ולחם לא הביא, לפי שפירסה שרה נדה, שחזר לה חורח כנגיש לותו היום, ונטמאת העיסה, **אֲשֶׁר עָשָׂה** וַיִּתֵּן לִפְנֵיהֶם. **משר עשה.** משר תיקן, קמח קמח שתיקן, חמטי ומייתי קמייהו, וְהוּא־עֹמֵד עֲלֵיהֶם תַּחַת הָעֵץ וַיֹּאכֵלוּ. נגלו כמו שאכלו, מכאן שלא יסנה אדם מן המנהג:

(ט) **וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אַיֵּה שָׂרָה אִשְׁתֶּךָ, ויאמרו אליו.** נקוד על מ״ו שבאליו, ותניא רבי שמעון בן אלעזר אומר, כל מקום שהכתוב רבה על הנקודה אתה דורש הכתוב וכו׳, וכאן הנקודה רבה על הכתוב אתה דורש הנקודה, שלפי לשרה אָהֳלוֹ ׳יָמוּ מבריהם׳, למדנו שישאל אדם בחכמניא שלו לאיש על האשה ולאשה על האיש.

כבבא מציעא (פז.) תיתא, יודעים היו מלאכי השרת שרה אמנו היכן היתה, אלא להודיע שנטועה היתה כלי לחבבה על בעלה. למד רבי יוסי בר חנינא כלי לשגר לה כוס של ברכה, וַיֹּאמֶר הִנֵּה בָאֹהֶל. נטועה היא:

(י) וַיֹּאמֶר שׁוֹב אָשׁוּב אֵלֶיךָ כָּעֵת חַיָּה וְהִנֵּה־בֵן לְשָׂרָה אִשְׁתֶּךָ.

שוב אשוב. לא בשבו המלאך שיבוב אליו, אלא בשליחותו של מקום אמר לו, כמו (לעיל מז י) ויאמר לה מלאך ה׳ הרבה ארבה, והוא אין בידו להרבות, אלא בשליחותו של מקום, אף כאן בשליחותו של מקום אמר לו כן.

[ולפיכך אמר לקוטימית (מלכים ב' ד טז, הפטרת הפרשה) 'לַמּוֹעֵד הַזֶּה כָּעֵת חַיָּה אַתְּ חֹבָקֶת בֵּן, וַתֹּאמֶר אַל אֲדֹנִי אִישׁ הָאֱלֹהִים אַל תְּכַזֵּב בְּשִׁפְחָתֶךָ', לותן המלאכים שבאו את שרה אמרו למועד משוב. אמר לה מלאך – לותם המלאכים שהם חיים וקיימים לעולם אמרו למועד משוב, אבל אני בשר ודם שהיום חי ומחר מת, בין חי ובין מת למועד הזה וגו'].–

כעת חיה. כעת הזאת לשנה הבאה, ופסח היה, ולפסח הבא נולד יצחק, מלמד קיבון בְּעֵת אלמ כָּעֵת. **כעת חיה.** כעת הזאת שתהא חיה לכם, שתהיו כולכם שלימים וקיימים,

וְשָׂרָה שֹׁמַעַת פֶּתַח הָאֹהֶל וְהִוא אַחֲרָיו. הפתח היה אחר המלאך:

(יא) וְאַבְרָהָם וְשָׂרָה זְקֵנִים בָּאִים בַּיָּמִים חָדַל לִהְיוֹת לְשָׂרָה – פסק ממנה **אֹרַח כַּנָּשִׁים.** מורח נדות:

(יב) וַתִּצְחַק שָׂרָה בְקִרְבָּהּ – מסתכלת במעיה ואומרה, לפסק הַקְּרָבַיִם הללו טעונין ולד, הפלים הללו שמקומו מוכיחין אותי, תנחומא (שופטים יח), לֵאמֹר אַחֲרֵי בְלֹתִי הָיְתָה־לִּי עֶדְנָה - לחלוח בשר, ולשון מענה (מנחות פו.) משיר את השיער ומעדן את הבשר. דבר אחר לשון עידון, זמן ושם נדות, וַאדֹנִי זָקֵן:

(יג) וַיֹּאמֶר יְקֹוָק אֶל־אַבְרָהָם לָמָּה זֶּה צָחֲקָה שָׂרָה לֵאמֹר הַאַף אָמְנָם אֵלֵד – הגם ממת אלך, **וַאֲנִי זָקַנְתִּי.** שינה הכתוב מפני השלום, שהרי היא אמרה 'ואדוני זקן':

(יד) **הֲיִפָּלֵא** מֵיקֹוָק דָּבָר. **היפלא.** כתרגומו הֵיתְפַּשַׁר, וכי שום דבר מופלא ומופרש ומכוסה ממני מלעשות כרצוני, **לַמּוֹעֵד** - לאותו מועד המיוחד שקבעתי לך לחמול, למועד הזה בשנה הבאה אָשׁוּב אֵלֶיךָ כָּעֵת חַיָּה וּלְשָׂרָה בֵּן:

*

שני

(טו) וַתְּכַחֵשׁ שָׂרָה לֵאמֹר לֹא צָחַקְתִּי כִּי יָרֵאָה וַיֹּאמֶר לֹא כִּי צָחָקְתְּ. כי הרואה מדבר בלון 'ראה', שנותן טעם לדבר, ותכחש שרה לפי שיראה, והני מדבר בלון 'אמר', ויאמר לה כדבריך הוא אלא לחקת, שאמרו רבותינו 'כי' מדבר במרבע לשונות, מי, דילמא, אלא, להה:

(טז) וַיָּקֻמוּ מִשָּׁם הָאֲנָשִׁים וַיַּשְׁקִפוּ עַל־פְּנֵי סְדֹם – כל השקפה שבמקרא לרעה, חוץ מהשקיפה ממעון קדשך (דברים כו טו), שגדול כח מתנות עניים שהופך מידת רוגז לרחמים, וְאַבְרָהָם הֹלֵךְ עִמָּם לְשַׁלְּחָם. ללוותם, כמנהג מורחים הם:

(יז) וַיקֹוָק אָמַר הֲמְכַסֶּה אֲנִי מֵאַבְרָהָם – בתמיה, **אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה.** בסלוס, לא יפה לי לעשות דבר זה אלא מדעתו, מני נתתי לו את הארץ הזאת, וחמיסה כרכין הללו אלו הן, שנאמר (לעיל י יט) גדול הכנעני מלילות וגו' בואכה סדומה ועמורה וגו'. קראתי לותו מבריתם, אל המון גויים, ואשמיד את הבניס ולא תודיע לאד שהוא לותביז?

(יח) **וְאַבְרָהָם הָיוֹ יִהְיֶה** לְגוֹי גָּדוֹל וְעָצוּם וְנִבְרְכוּ־בוֹ כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ. מדלס תגדה – זכר לדיק לברכה (משלי י ז), הותיל והזכירו ברכו. ופשוטו – וכי ממנו אני מעלים, והרי הוא חביב לָפַנַי להיות לגוי גדול ולהתברך בו כל גויי הארץ:

(יט) כִּי יְדַעְתִּיו לְמַעַן אֲשֶׁר יְצַוֶּה אֶת־בָּנָיו וְאֶת־בֵּיתוֹ אַחֲרָיו וְשָׁמְרוּ דֶּרֶךְ יְקֹוָק לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט.

כי ידעתיו. לשון חיבה, כמו (רות ב ו) מועד לאיבה, (שם ג ג) הלא בועז מודעתנו, (שמות לג יז) ותלעד בשם. ותמנס עיקר לשון כולס חינו אלא לשון יהיעה, שהמחבב את האדס מקדבו אלבו ויודעו ומכירו. וְלָמָּה יְדעתיו, למען אשר יצוה, לפי שהוא מצוה את בניו עָלַי לשמור דְּרָכָי. ואס תפרשהו כתרגומו (אֲרֵי גְּלִי קֳדָמַי בְּדִיל דִּי יְפַקֵּד יָת בְּנוֹהִי) – יודע אני בו שיצוה את בניו וגו', אין 'למען' נופל על הלשון.

יצוה. לשון הווה, כמו (איוב ז ה) ככה יעשה איוב.–

לְמַעַן הָבִיא יְקֹוָק עַל־ אַבְרָהָם אֵת אֲשֶׁר־דִּבֶּר עָלָיו: **למען הביא.** כך הוא מצוה לבניו, שמרו דרך ה' כדי שיביא ה' על אברהם וגו'. על בית אברהם לא נאמר, אלא על אברהם, למדנו כל המעמיד בן לדיק כאילו חינו מת:

(כ) וַיֹּאמֶר יְקֹוָק – לא אברהם, שעשה כאשר אמר שלא יכסה ממנו, **זַעֲקַת** סְדֹם וַעֲמֹרָה **כִּי־רָבָּה** – כל 'רבה' שבמקרא הטעם למטה בדי"ת, לפי שהן מתורגמין גדולה, או גְּדֻלָּה והולכת, אבל זה טעמו למעלה בריי"ש, לפי שמתורגם גְּדֻלָּה כבר, כמו שפירשתי (לעיל טו יז) ויהי השמש באה, (רות ג טו) הגה שבע יבמתך, וְחַטָּאתָם כִּי כָבְדָה מְאֹד:

(כא) **אֵרְדָה־נָּא וְאֶרְאֶה** - לימד לדיינים שלא יפסקו דיני נפשות אלא ברחיה, הכל כמו שפירשתי בפרשת הפלגה (לעיל יא ה). דבר אחר, אלדה נא לסוף מעשיהם, **הַכְּצַעֲקָתָהּ** - שלא מדינה, **הַבָּאָה אֵלַי עָשׂוּ כָּלָה וְאִם־לֹא אֵדָעָה:**

הנאה אלי עשו. וכן עומדים במלסס, כָּלָה אני עושה בהם. ואס לא יעמדו במלסס, אלעשה מה אעשה, להיפרע מהן ביסורין ולא אכלה אותן. וכיוצא בו מצינו במקום אחר, (שמות לג ה) ועתה הורד עדיך מעליך ואדעה מה אעשה לך. ולפיכך יש הפסק נקודת פסיק בין 'אעשו' ל'כלה', כדי להפריד תיבה מחברתה. וכדותינו דלסו הכלעקתה, לעקת ריבה אחת שהגדוה מיתה מקונה על שנתנה מזון לעני, כמפורש בחלק (סנהדרין קט:):

(כב) וַיִּפְנוּ מִשָּׁם הָאֲנָשִׁים. **ויפנו משם.** ממקום שאברהם ליווה שם, וַיֵּלְכוּ סְדֹמָה וְאַבְרָהָם עוֹדֶנּוּ עֹמֵד לִפְנֵי יְקֹוָק. והלא לא הלך לעמוד לפניו, אלא הקדוש ברוך הוא בא אלבו ואמר לו (לעיל פס' כ) זעקת סדום ועמורה כי רבה, והיה לו לכתוב וה' עודנו עומד לפני אברהם, אלא תיקון סופרים הוא זה (אבל הפסוהו ז"ל לכתוב כן):

(כג) וַיִּגַּשׁ אַבְרָהָם – מלינו הגשה למלחמה – (ש"ב י יג) ויגש יואב (וְהָעָם אֲשֶׁר עִמּוֹ לַמִּלְחָמָה בַּאֲרָם) וגו', הגשה לפיוס – (להלן מד יח) ויגש אליו יהודה, והגשה לתפילה – (מלכים א' יח לו) ויגש אליהו הנביא, ולכל אלה נכנס אברהם, לדבר קשות, ולפיוס, ולתפילה, וַיֹּאמַר הַאַף תִּסְפֶּה צַדִּיק עִם־רָשָׁע: **האף תספה.** הגם תספה. ולתרגום של מונקלוס שתרגמו לשון רוגז (הֲבַרְגַז תְּשֵׁיצֵי זַכָּאָה עִם חַיָּבָא), כך פירושו, 'האף' ישיאך שתספה לדיק עם רשע:

(כד) **אוּלַי יֵשׁ חֲמִשִּׁים צַדִּיקִם** בְּתוֹךְ הָעִיר – עשרה לדיקים לכל כרך וכרך, כי חמיסה מקומות יש, הַאַף תִּסְפֶּה וְלֹא־תִשָּׂא לַמָּקוֹם לְמַעַן חֲמִשִּׁים הַצַּדִּיקִם אֲשֶׁר בְּקִרְבָּהּ:

(כה) **חָלִלָה לְךָ מֵעֲשֹׂת כַּדָּבָר הַזֶּה** לְהָמִית צַדִּיק עִם־רָשָׁע וְהָיָה כַצַּדִּיק כָּרָשָׁע, **חלילה לך.** וְאִם תֹּאמַר לֹא יִהְיוּ הַצַּדִּיקִים אֶת הָרְשָׁעִים, לְמָה תָּמִית הַצַּדִּיקִים. **חלילה לך.** חוּלִּין הוּא לָךְ, יֹאמְרוּ כָּךְ הוּא מוֹמְנָתוֹ, שׁוֹטֵף הַכֹּל, לְצַדִּיקִים וְרְשָׁעִים, כָּךְ עֲשִׂית לְזוּר הַמְּבוּל וּלְזוּר הַפְּלָגָה. **כדבר הזה.** לֹא הוּא וְלֹא כְיוֹצֵא בּוֹ, **חָלִלָה לָּךְ** - לְעוֹלָם הֶבֵּא, **הֲשֹׁפֵט כָּל־הָאָרֶץ לֹא יַעֲשֶׂה מִשְׁפָּט.** נְקוּד בְּחֹטֶף פַּת"ח ה"א שֶׁל 'הַשּׁוֹפֵט', לְשׁוֹן תָּמִיהָ, וְכִי מִי שֶׁהוּא שׁוֹפֵט לֹא יַעֲשֶׂה מִשְׁפָּט תָּמִיד:

(כו) וַיֹּאמֶר יְקֹוָק אִם־אֶמְצָא בִסְדֹם חֲמִשִּׁים צַדִּיקִם בְּתוֹךְ הָעִיר וְנָשָׂאתִי **לְכָל־הַמָּקוֹם** בַּעֲבוּרָם: **לכל המקום.** לְכָל הַכְּלָכִיס, לְפִי שֶׁסְּדוֹם הָיְתָה מְטֹרְפוֹלִין וְשׁוֹדָה מִכּוֹלָם, תָּלָה בָּהּ הַכָּתוּב:

(כז) וַיַּעַן אַבְרָהָם וַיֹּאמַר הִנֵּה־נָא הוֹאַלְתִּי לְדַבֵּר אֶל־אֲדֹנָי **וְאָנֹכִי עָפָר וָאֵפֶר.** וּכְבָר הָיִיתִי רָאוּי לִהְיוֹת עָפָר עַל יְדֵי הַמַּלְכִיּוֹת, וְאֵפֶר עַל יְדֵי נִמְרוֹד, לוּלֵי רַחֲמִיךָ שֶׁעָמְדוּ לִי:

(כח) אוּלַי יַחְסְרוּן חֲמִשִּׁים הַצַּדִּיקִם חֲמִשָּׁה **הֲתַשְׁחֵת בַּחֲמִשָּׁה** אֶת־כָּל־הָעִיר – וְהֵלֹא הֵן תִּמְעָה לְכָל כָּךְ, וְאַתָּה לְזִיקוֹ שֶׁל עוֹלָם תִּטְרַח עִמָּהֶם, וַיֹּאמֶר לֹא אַשְׁחִית אִם־אֶמְצָא שָׁם אַרְבָּעִים וַחֲמִשָּׁה:

(כט) וַיֹּסֶף עוֹד לְדַבֵּר אֵלָיו וַיֹּאמֶר **אוּלַי יִמָּצְאוּן שָׁם אַרְבָּעִים** - וּמִלְּטוֹ מִכְּבָעָה הַכַּלְכִיס, וְכֵן שִׁלּוּחִים יִהְיוּ שָׁלוּחַ מֵהֶם, אוֹ עֲשָׂרָה יִהְיוּ מֵחֵל מֵהֶם, וַיֹּאמֶר לֹא אֶעֱשֶׂה בַּעֲבוּר הָאַרְבָּעִים:

(ל) וַיֹּאמֶר אַל־נָא יִחַר לַאדֹנָי וַאֲדַבֵּרָה אוּלַי יִמָּצְאוּן שָׁם שְׁלֹשִׁים וַיֹּאמֶר לֹא אֶעֱשֶׂה אִם־אֶמְצָא שָׁם שְׁלֹשִׁים:

(לא) וַיֹּאמֶר הִנֵּה־נָא הוֹאַלְתִּי - לְשׁוֹן, כְּמוֹ (שְׁמוֹת ג כא) וְיוֹאֵל מֹשֶׁה, **לְדַבֵּר אֶל־אֲדֹנָי** אוּלַי יִמָּצְאוּן שָׁם עֶשְׂרִים וַיֹּאמֶר לֹא אַשְׁחִית בַּעֲבוּר הָעֶשְׂרִים:

(לב) וַיֹּאמֶר אַל־נָא יִחַר לַאדֹנָי וַאֲדַבְּרָה אַךְ־הַפָּעַם **אוּלַי יִמָּצְאוּן שָׁם עֲשָׂרָה** – עַל פְּחוֹת לֹא בִּיקֵּשׁ. לְמָה – לוּר הַמְּבוּל הָיוּ שְׁמוֹנָה, נֹחַ וּבָנָיו וּנְשֵׁיהֶם וְלֹא הָיוּ עַל לוּרָם, וְעַל תִּמְעָה עַל יְדֵי לְזִיקוּ כְּבָר בִּיקֵּשׁ וְלֹא מָצָא, וַיֹּאמֶר לֹא אַשְׁחִית בַּעֲבוּר הָעֲשָׂרָה:

(לג) וַיֵּלֶךְ יְקֹוָק כַּאֲשֶׁר כִּלָּה לְדַבֵּר אֶל־אַבְרָהָם – כְּיוָן שֶׁנִּסְתַּתֵּק הַסְּנִיגוֹר, הָלַךְ לוֹ הַדַּיָּן, **וְאַבְרָהָם שָׁב לִמְקֹמוֹ.** נִסְתַּלֵּק הַדַּיָּן נִסְתַּלֵּק הַסְּנִיגוֹר, וְהַקְּטִיגוֹר מְקַטְרֵג, וְלִפְיכָךְ (פְּסוּק הַבָּא) וַיִּבְוְעוּ שְׁנֵי הַמַּלְאָכִים סְדוֹמָה [בְּעֶרֶב] לְהַשְׁחִית. אֲחֵר לְהַשְׁחִית אֶת סְדוֹם וְאֲחֵר לְהָגִיל אֶת לוֹט, וְהוּא לוּתוֹ שֶׁכֵּן לְרִפְּאוֹת אֶת אַבְרָהָם. וְהַגִּילוּי שֶׁכֵּן לְבַד אֶת שָׂרָה, כְּיוָן שֶׁעָשָׂה שְׁלִיחוּתוֹ נִסְתַּלֵּק לוֹ:

*

שלישי

פרק יט

(א) **וַיָּבֹאוּ שְׁנֵי הַמַּלְאָכִים** - וְלְהַלָּן (לְעֵיל יח ג) קָרְאָם מְנַשְּׁסִים, כְּשֶׁהִיתָה עִמָּהֶם קְרִיאָה מְנַשְּׁסִים. דָּבָר אַחֵר, אֵלּוּ אֲבָרָהָם שֶׁכּוּתוֹ גָּדוֹל וְהוּא הַמַּלְאָכִים תְּדִירִין אֵלּוּ כִּמְנַשְּׁסִים קְרִיאָה מְנַשְּׁסִים, וְאֵלּוּ לוֹט קְרִיאָה מַלְאָכִים, **סְדֹמָה בָּעֶרֶב** – וְכִי כָּל כָּךְ הָיוּ הַמַּלְאָכִים מְהַבְּרִין לְסְדוֹם, אֵלּוּ מַלְאֲכֵי חַבָּלָה וְהוּא מַלְאֲכֵי רַחֲמִים שֶׁכּוּתוֹ גָּדוֹל וְהוּא לוֹט קְרִיאָה מַלְאָכִים, אֶלָּא לְלַמֵּד עַל אַבְרָהָם שֶׁכּוּתוֹ גָּדוֹל וְהוּא לוֹט שֶׁיֵּשֵׁב בְּעֶרֶב סְנִיגוֹרְיָא, **וְלוֹט יֹשֵׁב** רְחוֹמִים הָיוּ, וּמְמַהֲרִים שֶׁמָּא יוּכַל אַבְרָהָם לְלַמֵּד עֲלֵיהֶם סְנִיגוֹרְיָא, **וַיַּרְא־לוֹט** - מֵרְאִית אַבְרָהָם לְמֵד לְחַזֵּר עַל הָאוֹרְחִים, **וַיָּקָם לִקְרָאתָם** - מֵרְאִית אַבְרָהָם לְמֵד לְחַזֵּר עַל הָאוֹרְחִים, **וַיִּשְׁתַּחוּ אַפַּיִם אָרְצָה:**

(ב) **וַיֹּאמֶר הִנֵּה נָא־אֲדֹנַי** - הִנֵּה נָא מֵהֶם מְחוֹנִים לִי מִחַר שֶׁעֲבַרְתֶּם עָלַי. דָּבָר אַחֵר, הִנֵּה נָא כְּרִיכִים מֵהֶם לְהַתְּ לָךְ עַל הַרְשָׁעִים הָלָּלוּ שֶׁלֹּא יְכִילוּ בָּכֶם. וְזוֹ הִיא עֲצָה נְכוֹנָה, – **סוּרוּ נָא** אֶל־בֵּית עַבְדְּכֶם – עִקְמוּ אֶת הַדֶּרֶךְ לְבֵיתִי דֶּרֶךְ עֲקַלְקַלּוֹת, שֶׁלֹּא יְכִילוּ שֶׁמֵּהֶם נִכָּנְסִין אֵם, לָכֵן נֶאֱמַר 'סוּרוּ', בְּדֶרֶךְ שֶׁהֵרְגִּישׁוּ רָצָה (נ ז),

וְלִינוּ וְרַחֲצוּ רַגְלֵיכֶם - וְכִי לְרָכֵן עַל בְּנֵי אָדָם לָלוֹן תְּחִילָה וּמֵחַר כָּךְ לְרָחוֹץ, וְעוֹד שֶׁהֵרֵי מֵרְאִיהֶם לְהֶם תְּחִילָה (לְעֵיל יח ד) וְרַחֲצוּ רַגְלֵיכֶם. אֶלָּא כָּךְ אָמַר לוֹט, אִם כְּשִׁיבוּתוֹ מִנְּשׁ סְדוֹם וְיָרְאוּ רַגְלֵיהֶם, יַעֲלִילוּ עָלַי כְּבָר הָיִיתִי רָאוּי לִהְיוֹת עָפָר עַל יְדֵי הַמַּלְכִיּוֹת, וְאֵפֶר עַל יְדֵי נִמְרוֹד, לוּלֵי רַחֲמִיךָ שֶׁעָמְדוּ לִי:

(ג) וַיִּפְצַר־בָּם מְאֹד וַיָּסֻרוּ אֵלָיו - עִקְמוּ אֶת הַדֶּרֶךְ לְכָל בֵּיתוֹ וַיָּבֹאוּ אֶל־בֵּיתוֹ וַיַּעַשׂ לָהֶם מִשְׁתֶּה **וּמַצּוֹת אָפָה** – פֶּסַח הָיָה, וַיֹּאכֵלוּ:

(ד) **טֶרֶם יִשְׁכָּבוּ וְאַנְשֵׁי הָעִיר אַנְשֵׁי סְדֹם נָסַבּוּ עַל־הַבַּיִת** – כְּדִ נִּדְרָשׁ בְּבְרֵאשִׁית רַבָּה (נ ה), טֶרֶם יִשְׁכָּבוּ וּמִנְּשׁ הָעִיר הָיוּ בְּפִיהֶם שֶׁל מַלְאָכִים, שֶׁהָיוּ שׁוֹאֲלִים לְלוֹט מַה טִּיבָם וּמַעֲשֵׂיהֶם, וְהוּא אוֹמֵר לָהֶם רוֹפְאִים הָעֲשִׂים. עוֹד מַבְטִיחִים לָהֶם וּמִנְּשׁ סְדוֹם וְגוֹ'. וּפְסוּקוֹ שֶׁל מִקְרָא – וּמִנְּשׁ הָעִיר, מִנְּשׁ רָשָׁע, נִסְבּוּ עַל הַבַּיִת. עַל שֶׁהָיוּ רְשָׁעִים נִקְרָאִים מִנְּשׁ סְדוֹם, כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (לְעֵיל יג יג) וּמִנְּשׁ סְדוֹם רָעִים וְחַטָּאִים, מְנַעַר וְעַד־זָקֵן **כָּל־הָעָם מִקָּצֶה.** מִקְצֵה הָעִיר עַל הַקְּצֵה, שֶׁאֵין אֶחָד מֵהֶם מוֹחֶה בְּיָדָם, שֶׁאִפִּילוּ לְצַיֵּק אֶחָד אֵין בָּהֶם:

(ה) וַיִּקְרְאוּ אֶל־לוֹט וַיֹּאמְרוּ לוֹ אַיֵּה הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־בָּאוּ אֵלֶיךָ הַלָּיְלָה הוֹצִיאֵם **אֵלֵינוּ וְנֵדְעָה אֹתָם.** כְּמַשְׁכֵּב זָכָר, כְּמוֹ (לְהַלָּן פס' ח) תְּקַר לֹא יִדְעוּ אִישׁ:

(ו) וַיֵּצֵא אֲלֵהֶם לוֹט הַפֶּתְחָה וְהַדֶּלֶת סָגַר אַחֲרָיו: (ז) וַיֹּאמַר אַל־נָא אַחַי תָּרֵעוּ:

(ח) **הִנֵּה־נָא לִי שְׁתֵּי בָנוֹת אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ אִישׁ אוֹצִיאָה־נָּא אֹתָן אֲלֵיכֶם וַעֲשׂוּ לָהֶן כַּטּוֹב בְּעֵינֵיכֶם רַק לָאֲנָשִׁים הָאֵל** - כְּמוֹ 'הַלְוֹת' אַל־תַּעֲשׂוּ דָּבָר **כִּי־עַל־כֵּן בָּאוּ** בְּצֵל קֹרָתִי. כִּי הַטּוֹבָה הַזֹּאת תַּעֲשׂוּ לְכַבּוֹדִי עַל מְנָת כֵּן תְּהֵא בְּצֵל קוֹרָתִי. תַּרְגּוּם 'כְּטָלַל שַׁרְוְתִי', תַּרְגּוּם שֶׁל קוֹרָה שְׁרוּתָה:

(ט) **וַיֹּאמְרוּ גֶּשׁ־הָלְאָה** וַיֹּאמְרוּ הָאֶחָד בָּא־לָגוּר וַיִּשְׁפֹּט שָׁפוֹט, **ויאמרו גם הלאה.** קְרֵב לְהַלְאָה, כְּלוֹמַר הִתְקָרֵב לְמַדִּין וְהִתְרַחֵק מִמֶּנּוּ, וְכֵן כָּל 'הַלְאָה' שֶׁמְּקֻבָּץ לְשׁוֹן רְחוֹק, כְּמוֹ (בְּמִדְבַּר יז ד) זְרֵה הַלְאָה, (ש"א כ כב) הִנֵּה הַחִצִּי מִמְּךָ וְהַלְאָה. גַּם הַלְאָה – הַמְּשֻׁךְ לְהַלָּן, בִּלְשׁוֹן לַע"ז טוֹרְיֵי"ט ז"י נו"ן וּמְשׁוֹךְ אֶת עַצְמָךְ מִמֶּנּוּ), וְדִבֵּר נִזְיפָה הוּא, כְּלוֹמַר אֵין לְנוּ חוֹשְׁבִין לָךְ, וּדְמוֹמֶה לוֹ (יְשַׁעְיָה סה ה) קְרַב אֵלַיִךְ אַל תִּגַּשׁ בִּי, וְכֵן (יְשַׁעְיָה מט כ) גְּשָׁה לִי וְאֶשְׁבָּה, הַמְּשֻׁךְ לְלַמְּדֵנִי בְּעִבּוּרִי וְאֶשְׁב אֶלְמַד. תְּחִלָּה מִלְּיָן עַל הָאוֹרְחִין, אַיִךְ מְלָאָךְ לְבַד. עַל שֶׁאָמַר לָהֶם עַל הַבְּנוֹת, אָמְרוּ לוֹ גַּם הַלְאָה, לְשׁוֹן נְחָת, וְעַל שֶׁהִיא מְלִיזָ עַל הָאוֹרְחִים אָמְרוּ 'הָאֶחָד בָּא לָגוּר', מִדַּת נְכְרִי יְהִידִי אַתָּה בֵּינֵינוּ שֶׁאֵתָּה

לגור, 'וישפוט שפוט' – ונעשית מוכיח לומנו, **עַתָּה נָרַע לְךָ מֵהֶם** וַיִּפְצְרוּ **בְאִישׁ בְּלוֹט מְאֹד** וַיִּגְּשׁוּ **לִשְׁבֹּר הַדֶּלֶת.** ללמד הסובבת לנעול ולפתוח:

(י) **וַיִּשְׁלְחוּ הָאֲנָשִׁים** אֶת־יָדָם **וַיָּבִיאוּ** אֶת־לוֹט **אֲלֵיהֶם הַבָּיְתָה** וְאֶת־הַדֶּלֶת סָגָרוּ:

(יא) **וְאֶת־הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־פֶּתַח הַבַּיִת** – הוא החלל שבו נכנסין ויוצאין, הִכּוּ **בַּסַּנְוֵרִים** – מכת עוורון, **מִקָּטֹן וְעַד־גָּדוֹל** - הקטנים התחילו בעבירה תחילה, שנאמר (לעיל פסוק ז) מנער ועד זקן, לפיכך התחילה הפורענות מהם, **וַיִּלְאוּ לִמְצֹא הַפָּתַח:**

(יב) **וַיֹּאמְרוּ הָאֲנָשִׁים אֶל־לוֹט עֲד מִי־לְךָ פֹּה** – פשוטו של מקרא – מי לך עוד בעיר הזאת חוץ ממשפחתך ובנותיך שבבית. ומדרש אגדה, **עוד** ממחר שעושין נבלה כזאת, **מִי לְךָ** פתחון **פֹּה** ללמד סניגוריא עליהם, שכל הלילה היה מלוץ עליהם טובות, קרי ביה מי לך פֶּה, **חָתָן וּבָנֶיךָ וּבְנֹתֶיךָ** – אם יש לך חתן או בנים ובנות הוצא מן המקום. **וגניך.** בני בנותיך הנשואות, **וְכֹל אֲשֶׁר־לְךָ בָּעִיר הוֹצֵא מִן־הַמָּקוֹם:****

(יג) **כִּי־מַשְׁחִתִים אֲנַחְנוּ** אֶת־הַמָּקוֹם הַזֶּה כִּי־גָדְלָה צַעֲקָתָם אֶת־פְּנֵי יְקֹוָק **וַיְשַׁלְּחֵנוּ יְקֹוָק לְשַׁחֲתָהּ:**

(יד) **וַיֵּצֵא לוֹט וַיְדַבֵּר** אֶל־**חֲתָנָיו** – שתי בנות נשואות היו לו בעיר, **לֹקְחֵי בְנֹתָיו** - שמותן שבבית היו למוסות להם, **וַיֹּאמֶר** קוּמוּ **צְאוּ מִן־הַמָּקוֹם הַזֶּה כִּי־מַשְׁחִית יְקֹוָק אֶת־הָעִיר וַיְהִי כִמְצַחֵק בְּעֵינֵי חֲתָנָיו:**

(טו) **וּכְמוֹ הַשַּׁחַר עָלָה וַיָּאִיצוּ הַמַּלְאָכִים בְּלוֹט וימהרו.** כתרגומו – וְקַיְּקוּ, מְהַרוּהוּ, **לֵאמֹר** קוּם **קַח אֶת־אִשְׁתְּךָ וְאֶת־שְׁתֵּי בְנֹתֶיךָ הַנִּמְצָאֹת** - המזומנות לך בבית להמילט. ומדרש אגדה יש, וזה יאוכו של מקרא, **פֶּן־תִּסָּפֶה בַּעֲוֹן הָעִיר:** **תִּסָּפֶה.** תהיה כָּלָה, 'על תוס כל הלוי' (דברים ג יד) – מתורגם 'עַד דְּסָף כָּל כָּלָן':

(טז) **וַיִּתְמַהְמָהּ** - כדי להמיל את ממונו, **וַיַּחֲזִיקוּ הָאֲנָשִׁים** – אחד מהם היה שליח להמילו, וחבירו להפוך את סדום, לכך נאמר (פסוק הבא) ויאמר המלט, ולא נאמר 'ויאמרו', **בְּיָדוֹ** וּבְיַד־**אִשְׁתּוֹ** וּבְיַד **שְׁתֵּי בְנֹתָיו בְּחֶמְלַת יְקֹוָק עָלָיו** וַיֹּצִאֻהוּ **וַיַּנִּחֻהוּ מִחוּץ לָעִיר:**

(יז) **וַיְהִי כְּהוֹצִיאָם אֹתָם הַחוּצָה וַיֹּאמֶר הִמָּלֵט עַל־נַפְשֶׁךָ** - דייך להציל נפשות, אל תחוס על הממון, **אַל־תַּבִּיט אַחֲרֶיךָ** - אתה הרשעת עמהם, ובזכות מחשבתם אתה ניצול, חינך כדאי לרשות בפורענותם ואתה ניצול, **וְאֶל־כָּל־הַכִּכָּר** – ככר הירדן, **הָהָרָה הִמָּלֵט פֶּן־תִּסָּפֶה:**

הרה המלט. אלך מחשבתם בְּרֵית, שהוא יושב בהר, שנאמר (לעיל יד ח) ויעתק משם ההרה. ולפי עכשיו היה יושב שם, שנאמר (לעיל יג ג) על המקום אשר היה שם אהלו בתחלה. ולפי על פי שכתוב (שם פס' יח) ויאהל מברח וגו' (וַיָּבֹא וַיֵּשֶׁב בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא אֲשֶׁר בְּחֶבְרוֹן), מהליט הרבה היו לו ונמשכו עד חברון.

המלט. לשון המשוטה, וכן כל המלטה שבמקרא, מישמוניי"ר [להינאל] בלע"ז, וכן (ישעיה סו ז) והמליטה זכר, שנמשט העובר מן הרחם, (תהלים קכד ז) כצפור נמלטה, (ישעיה מו ב) ולפי יכלו מלט משם, להשמיט משם הרעי שבנקביהם:

(יח) **וַיֹּאמֶר לוֹט אֲלֵהֶם אַל־נָא אֲדֹנָי.** רבותינו למדו (שבועות לה:) שפשם זה קודם, שנאמר בו (פסוק הבא) להחיות לת נפשי, מי שיש בידו להמית ולהחיות. ותרגומו 'בְּבָעוּ כְּעַן ה'". **אל נא.** לא נא תאמר אלי להמלט ההרה. **נא.** לשון בקשה:

(יט) **הִנֵּה־נָא מָצָא עַבְדְּךָ חֵן בְּעֵינֶיךָ וַתַּגְדֶּל חַסְדְּךָ אֲשֶׁר עָשִׂיתָ עִמָּדִי לְהַחֲיוֹת אֶת־נַפְשִׁי וְאָנֹכִי לֹא אוּכַל לְהִמָּלֵט הָהָרָה פֶּן־ תִּדְבָקַנִי הָרָעָה וָמַתִּי:**

פן תדבקני הרעה. כשהייתי אלך לנשי סדום, היה הקדוש ברוך הוא רודה מַעֲנַי וּמַעֲנֵי בני העיר, והייתי נרתה לדיק וכדאי להינצל, וכשאבוא אלך לדיק אני כרשע. וכן תמרה הכתיבה לאליהו (מ"א יז יח) 'בָּאתָ אֵלַי לְהַזְכִּיר אֶת עֲוֹנִי', על שלא בָאתָ אלי היה הקדוש ברוך הוא רודה מעני ומעני עמי ואני לדקת ביניהם, ומשבאת אלי, לפי מעשיך אני רשעה:

(כ) **הִנֵּה־נָא הָעִיר הַזֹּאת קְרֹבָה** לָנוּס שָׁמָּה **וְהִוא מִצְעָר אִמָּלְטָה נָּא שָׁמָּה,** **העיר הזאת קרובה.** קרובה ישיבתה, נתישבה מקרוב, לפיכך לא נתמלאה סלתה עליון. ומה היא קריבתה, מדור הפלגה שנתפלגו האנשים והתחילו להתישב שם שם במקומו, והיא היתה בשנת מות פלג, ומשם ועד כאן חמשים ושתים שנה, שפלג מת בשנת תרבעים ושמונה לאברהם.

כיצד, פלג הי אחרי הוליזו את רעו מאתים ותשע שנה (לעיל יא יט), לא משם שלושים ושתים כשנולד שרוג, ומשרוג על שנולד נחור שלושים, הרי שלושים ושתים, ומנחור על שנולד תרח עשרים ותשע, הרי תשעים ושמח, ומשם על שנולד לאברהם שבעים, הרי מאה שנים ושמח, הן להם תרבעים ושמונה הרי מאתים ותשע, ושותה שנה היתה שנת הפלגה, וכשנתרבה סדום היה לאברהם בן תשעים ותשע שנה, הרי מדור הפלגה עד כאן חמישים ושתים שנה, ופוער ליחרה יציבתה אחרי יציבת סדום ואברותיה שנה אחת, הוא שנאמר למלטה נא, 'עמ' בגימטריא חמישים ואחת.–

הֲלֹא מִצְעָר הִוא - והלא עוונותיה מועטין, ויכול אתה להגיחה, **וּתְחִי נַפְשִׁי.** בה, זהו מדרשו. ופשוטו של מקרא – הלא עיר קטנה היא, ומנשים בה מעט, אין לך להקפיד אם תניחנה ותחי נפשי בה:

*

רביעי

(כא) **וַיֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּה נָשָׂאתִי פָנֶיךָ גַּם לַדָּבָר הַזֶּה** – לא דייך שאתה ניצול, אלא אף כל העיר אציל בגללך, **לְבִלְתִּי הָפְכִּי** - הופך אני, כמו (לקמן מח ה) עד בואי, (לעיל טז יג) לחרי רואי, (ירמיה לא יט) מדי דברי בו, **אֶת־הָעִיר אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ:**

(כב) **מַהֵר הִמָּלֵט שָׁמָּה כִּי לֹא אוּכַל לַעֲשׂוֹת דָּבָר עַד־בֹּאֲךָ שָׁמָּה** – זהו עוגמן של מלאכים, על שלמדו (לעיל פס' יג) כי משחיתים אנחנו, ותלו הדבר בעצמן, לפיכך לא זו מפס על שהוזקקו לומר שאין הדבר בידינו. **כי לא אוכל.** לשון יחיד, מכאן אתה למד שהאחד הופך והאחד מציל, שאין שני מלאכים נשלחים לדבר אחד, **עַל־כֵּן קָרָא שֵׁם־הָעִיר צוֹעַר.** על שם (לעיל פס' כ) 'והיא מצער':

(כג) **הַשֶּׁמֶשׁ יָצָא עַל־הָאָרֶץ וְלוֹט בָּא צֹעַרָה:**

(כד) **וַיקֹוָק** - כל מקום שנאמר וה' – הוא ודית דינו, **הִמְטִיר עַל־סְדֹם וְעַל־עֲמֹרָה גָּפְרִית וָאֵשׁ,**

הַמַּטִּיר עַל סְדוֹם. בַּעֲלוֹת הַשַּׁחַר, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (לְעֵיל פֶּסֶל טו) 'וְכְמוֹ הַשַּׁחַר עָלָה', שֶׁעַד שֶׁהִלְבִּינָה עוֹמְדַת בְּרִקּוּעַ עִם הַחַמָּה, לְפִי שֶׁהָיוּ מֵהֶם עוֹבְדִין לַחַמָּה וּמֵהֶם לְלְבָנָה, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא – אִם אֶפְרַע מֵהֶם בְּיוֹם, יִהְיוּ עוֹבְדֵי לְבָנָה אוֹמְרִים – חֵילוֹ הָיָה בַּלַּיְלָה כְּשֶׁהַלְּבָנָה מוֹשֶׁלֶת לֹא הָיִינוּ חַכְדִּין, וְאִם אֶפְרַע מֵהֶם בַּלַּיְלָה, יִהְיוּ עוֹבְדֵי הַחַמָּה אוֹמְרִים – חֵילוֹ הָיָה בְּיוֹם כְּשֶׁהַחַמָּה מוֹשֶׁלֶת לֹא הָיִינוּ חַכְדִּים, לְכָךְ כָּתוּב וְכְמוֹ הַשַּׁחַר עָלָה, וְנִפְרַע מֵהֶם בְּשָׁעָה שֶׁהַחַמָּה וְהַלְּבָנָה מוֹשְׁלִים. **גָּפְרִית וָאֵשׁ.** בַּתְּחִילָה מָטַר, וְעַכְשָׁו גָּפְרִית וָאֵשׁ.

מֵאֵת יְקֹוָק – לְדַךְ הַמְקַלְּלוֹת לְדַבַּר בֵּן, כְּמוֹ (לְעֵיל ז כג) נִשְׁי לְמַד, וְלֹא לְמַד נָשַׁי. וְכֵן לְמַד דּוֹד (מ"ז ו לג) קְחוּ עִמָּכֶם אֶת עַבְדֵי לְזוֹנִיכֶם, וְלֹא לְמַד מֵעַבָּדַי, וְכֵן לְהַשְׁחִית לְמַד (מִסְתַּר ח ח) בְּשֵׁם הַמֶּלֶךְ, וְלֹא לְמַד בִּשְׁמִי. אַף כָּאן לְמַד מֵאֵת ה', וְלֹא לְמַד מֵאִתּוֹ, **מִן־הַשָּׁמָיִם:**

מִן הַשָּׁמַיִם. וְהוּא שֶׁלְּמַד הַכָּתוּב (חִיּוּב לו לא) כִּי בְּשֵׁם יִרְאִין עֲמִיס וּגו' (יְחֶזְקֵאל אֹכֶל לְמַכְבִּיר), כְּשֶׁבָּא לְיַסֵּר הַבְּרִיּוֹת מַבִּיא עֲלֵיהֶם אַף מִן הַשָּׁמַיִם כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה לְסְדוֹם, וּכְשֶׁבָּא לְהוֹרִיד הַמָּן, מִן הַשָּׁמַיִם, (שְׁמוֹת טז ז) הִנְנִי מַמְטִיר לָכֶם לֶחֶם מִן הַשָּׁמָיִם:

(כה) וַיַּהֲפֹךְ אֶת־הֶעָרִים הָאֵל – מִכְּשֶׁנִּתְּנוּ יוֹשְׁבוֹת בְּסֶלַע לְחַד, וְהִפְכָּן מִלְמַעְלָה לְמַטָּה, שֶׁנֶּאֱמַר (חִיּוּב כה ט) בְּהַלְמִים סֶלַע יְהוּ וּגו' (הֲפַךְ מְשֹׁרֵשׁ הָרִים), **וְאֵת כָּל־הַכִּכָּר וְאֵת כָּל־יֹשְׁבֵי הֶעָרִים וְצֶמַח הָאֲדָמָה:**

(כו) וַתַּבֵּט אִשְׁתּוֹ מֵאַחֲרָיו - מֵאֲחוֹרָיו שֶׁל לוֹט, **וַתְּהִי נְצִיב מֶלַח.** בְּמֶלַח חִטָּה וּמֶלַח לְקִתָּה. לְמַד לָה תִּנְיָא מֶעֶט מֶלַח לְמוֹרְחִים הֵלְכוּ, לְמַרְחָה לוֹ אַף הַמְנַהֵג הָרַע הַזֶּה לְתֵּת בַּת לְהַנְהִיג בְּמָקוֹם הַזֶּה:

(כז) וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־עָמַד שָׁם אֶת־פְּנֵי יְקֹוָק:

(כח) וַיַּשְׁקֵף עַל־פְּנֵי סְדֹם וַעֲמֹרָה וְעַל־כָּל־פְּנֵי אֶרֶץ הַכִּכָּר וַיַּרְא וְהִנֵּה עָלָה קִיטֹר הָאָרֶץ, קִיטוֹר. תִּימּוּר שֶׁל עָשָׁן, טוּרְקִי"ז [לְפִיכָךְ] בְּלַע"ז, כְּקִיטֹר **הַכִּבְשָׁן.** חִפְּיָה שֶׁמּוֹרִפִּין בָּהּ אֶת הַמַּכְנִיסִים לְסִיד, וְכֵן כָּל 'כִּבְּנָן' שֶׁבַּתּוֹרָה:

(כט) וַיְהִי בְּשַׁחֵת אֱלֹהִים אֶת־עָרֵי הַכִּכָּר וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת־אַבְרָהָם וַיְשַׁלַּח אֶת־לוֹט מִתּוֹךְ הַהֲפֵכָה בַּהֲפֹךְ אֶת־הֶעָרִים אֲשֶׁר־יָשַׁב בָּהֶן לוֹט:

וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת אַבְרָהָם. מַהוּ זְכִיּוּתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם עַל לוֹט, נִזְכַּר שֶׁהִיא לוֹט יוֹדֵעַ שֶׁהָיָה מִשְׁתֶּה שֶׁל אַבְרָהָם, וְשָׁמַע שֶׁאָמַר אַבְרָהָם בְּמַלְאֵי עַל שָׁה (לְעֵיל יג יט) מְחוּתִי הִיא, וְלֹא גִּילָה הַדָּבָר, שֶׁהִיא חַם עָלָיו, לְפִיכָךְ חַם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עָלָיו:

(ל) וַיַּעַל לוֹט מִצּוֹעַר וַיֵּשֶׁב בָּהָר וּשְׁתֵּי בְנֹתָיו עִמּוֹ כִּי יָרֵא לָשֶׁבֶת בְּצוֹעַר - לְפִי שֶׁהָיְתָה קְרוֹבָה לִסְדוֹם, **וַיֵּשֶׁב בַּמְּעָרָה הוּא וּשְׁתֵּי בְנֹתָיו:**

(לא) וַתֹּאמֶר הַבְּכִירָה אֶל־הַצְּעִירָה אָבִינוּ זָקֵן - וְאִם לֹא עַכְשָׁיו לְימָתִי, שֶׁמָּא יָמוּת וְלֹא יִפָּסוֹק מִלְּהוֹלִיד, **וְאִישׁ אֵין בָּאָרֶץ לָבוֹא עָלֵינוּ כְּדֶרֶךְ כָּל־הָאָרֶץ.** סְדוּרוֹת הָיוּ שֶׁכָּל הָעוֹלָם נוֹהֵג כְּמוֹ בְּדוֹר הַמַּבּוּל:

(לב) לְכָה נַשְׁקֶה אֶת־אָבִינוּ יַיִן וְנִשְׁכְּבָה עִמּוֹ וּנְחַיֶּה מֵאָבִינוּ זָרַע:

(לג) וַתַּשְׁקֶין אֶת־אֲבִיהֶן יַיִן בַּלַּיְלָה הִוא - יַיִן נִזְדַּמֵּן לָהֶן בְּמַעֲרָה, לְהוֹדִיעַ מֵהֶן שֶׁנֵּי חוֹמוֹת, **וַתָּבֹא הַבְּכִירָה וַתִּשְׁכַּב אֶת־אָבִיהָ** - וּבְעֲשִׂירָה כָּתוּב (לְקַמָּן פֶּסֶל לה) וַתִּשְׁכַּב עִמּוֹ, לְפִי שֶׁלֹּא פָּתְחָה בְּזְנוּת בְּלֹא חֲתוּתָה לְמַדְתָּה חִיסֵּךְ עֲלֵיהָ הַכָּתוּב וְלֹא פֵּירֵשׁ גְּנוּתָהּ, לְפִי בְּכִירָה שֶׁפָּתְחָה בְּזְנוּת, פֵּירְשָׁה הַכָּתוּב בְּמִפּוּרָשׁ, **וְלֹא־יָדַע בְּשָׁכְבָהּ וּבְקוֹמָהּ.** 'וּבְקוֹמָהּ' שֶׁל בְּכִירָה נָקוּד, לוֹמַר הֵרִי הוּא כְּתִיבוֹ לֹא נִכְתַּב, לוֹמַר שֶׁבְּקוֹמָהּ יָדַע, וְאַף עַל פִּי כֵן לֹא נֶאֱמַר לִיל שֵׁנִי מִלְּשׁוֹנָם. (אֲמַר רַבִּי לֵוִי, כָּל מִי שֶׁהוּא לְהוֹט אַחַר בּוֹלְמוּס שֶׁל עֲרָיוֹת, לְסוֹף מַכְלִיסִים אוֹתוֹ מִבְּשָׂרוֹ):

(לד) וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַתֹּאמֶר הַבְּכִירָה אֶל־הַצְּעִירָה הֵן־שָׁכַבְתִּי אֶמֶשׁ אֶת־אָבִי נַשְׁקֶנּוּ־יַיִן גַּם־הַלַּיְלָה וּבֹאִי שִׁכְבִי עִמּוֹ וּנְחַיֶּה מֵאָבִינוּ זָרַע: (לה) וַתַּשְׁקֶין גַּם בַּלַּיְלָה הַהוּא אֶת־אֲבִיהֶן יָיִן וַתָּקָם הַצְּעִירָה וַתִּשְׁכַּב עִמּוֹ וְלֹא־יָדַע בְּשָׁכְבָהּ וּבְקוֹמָהּ:

(לו) וַתַּהֲרֶיןָ שְׁתֵּי בְנוֹת־לוֹט מֵאֲבִיהֶן. לְפִי עַל פִּי שֶׁאֵין הַמַּעֲשֶׂה מִתְעַכֶּבֶת מִכְּדֵי לְסַפְּרָהּ, אֲבָל שָׁלְטוּ בְּעַצְמָן וְהוֹלִידוּ עֲרוּתָן (סַ"ח עֲרוּתָן) לְחוּץ וְנִתְעַכְּבוּ מִכְּדֵי לְסַפְּרָהּ:

(לז) וַתֹּלֶד הַבְּכִירָה בֵּן וַתִּקְרָא שְׁמוֹ מוֹאָב הוּא אֲבִי־מוֹאָב עַד־הַיּוֹם: מואב. זוֹ שֶׁלֹּא הָיְתָה נְטוּעָה פִּירְכָּה שֶׁמַּכִּיחִים הוּא, מִכָּל מָקוֹם הָיְתָה קְרוּיָתוֹ בְּלָשׁוֹן נְקִיָּה (פְּסוּק הַבָּא), וְקִבְּלָה שָׂכָר בִּימֵי מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר בְּבְנֵי עַמּוֹן (דְּבָרִים ב יט) אַל תַּצֵּר אֶת כְּלִל, וּכְמוֹאָב לֹא הִזְהִיר אֶלָּא אֶלָּא שֶׁלֹּא יִלָּחֵם בָּהֶם, מִכָּל מָקוֹם לְהַנְהִיג בָּהֶם כְּבוֹד:

(לח) וְהַצְּעִירָה גַּם־הִוא יָלְדָה בֵּן וַתִּקְרָא שְׁמוֹ בֶּן־עַמִּי הוּא אֲבִי בְנֵי־עַמּוֹן עַד־הַיּוֹם: ס

פרק כ

(א) וַיִּסַּע מִשָּׁם אַבְרָהָם - כְּשֶׁרָאָה שֶׁחִדְּשׁוּ הַכַּרְכִּים וּפָסְקוּ הָעוֹבְדִים וְהַכַּרְכִּים נִסַּע לוֹ מִשָּׁם. דֶּרֶךְ מְחַר, לְהִתְרַחֵק מִלּוֹט שֶׁיִּלְמַד עַלְיוֹ שֶׁם רַע שֶׁכָּמֹהוּ עַל בְּנוֹתָיו, **אַרְצָה הַנֶּגֶב וַיֵּשֶׁב בֵּין־קָדֵשׁ וּבֵין שׁוּר וַיָּגָר בִּגְרָר:**

(ב) וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל־שָׂרָה אִשְׁתּוֹ אֲחֹתִי הִוא, וַיִּשְׁלַח אֲבִימֶלֶךְ. כְּמוֹ לֹא נִטְלָה רְשׁוּת, אֶלָּא עַל כָּרְחָהּ שֶׁלֹּא בְּטוּבָתָהּ, לְפִי שֶׁכְּבָר לוֹקְחָהּ לְבֵית פַּרְעֹה עַל יְדֵי כֵן. **אֵל שָׂרָה אִשְׁתּוֹ.** עַל כָּרְחָהּ אִשְׁתּוֹ. וְכֵיוֹצֵא בּוֹ (סַ"ח ד כח) 'אֵל הַלְּקֹחַ מִכֶּם וּגו' וְאֵל תַּמִּיהֵי, שֶׁנִּיכַּס בִּלְשׁוֹן 'עַל', **וַיִּשְׁלַח אֲבִימֶלֶךְ מֶלֶךְ גְּרָר וַיִּקַּח אֶת־שָׂרָה:**

(ג) וַיָּבֹא אֱלֹהִים אֶל־אֲבִימֶלֶךְ בַּחֲלוֹם הַלָּיְלָה וַיֹּאמֶר לוֹ הִנְּךָ מֵת עַל־הָאִשָּׁה אֲשֶׁר־לָקַחְתָּ וְהִוא בְּעֻלַת בָּעַל:

(ד) וַאֲבִימֶלֶךְ לֹא קָרַב אֵלֶיהָ – הַמַּלְאָךְ מְנָעוֹ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (לְהַלָּן פֶּסֶל ו) לָכֵן נִתַּתִּיךְ לִנְגוֹעַ עָלֶיהָ, **וַיֹּאמַר אֲדֹנָי הֲגוֹי גַּם־צַדִּיק תַּהֲרֹג.** אַף אִם הוּא לְהִיק תַּהֲרֹגְנָה, אֲמַר כְּךָ לְכַתֵּב לְמַחֲוֹת חִינָּם, כְּךָ עֲשִׂית לְדוֹר הַמַּבּוּל וְלְדוֹר הַפְּלָגָה, אַף אֲנִי אוֹמֵר שֶׁתַּהֲרֹגֶם עַל לֹא דָבָר, כְּשֵׁם שֶׁאַתָּה אוֹמֵר לְהַרְגֵנִי:

(ה) הֲלֹא הוּא אָמַר־לִי אֲחֹתִי הִוא וְהִיא־גַם־הִוא אָמְרָה אָחִי הוּא, גם היא. לְכִבּוּד עֲבָדִים וְגַמָּלִים וְחַמָּרִים שֶׁלּוֹ, אֶת כּוּלָּם שֶׁמָּלְטִי וּמָמְנוּ לִי לְחַיּוֹת הוּא, **בְּתֹם־לְבָבִי** - שֶׁלֹּא דִּמְיתִי לְחַטּוֹתוֹ, **וּבְנִקְיֹן כַּפַּי עָשִׂיתִי זֹאת: ובנקיון כפי.** נְקִי מִנִּי מִן הַחֵטְא, שֶׁלֹּא נִגַּעְתִּי בָּהּ:

(ו) וַיֹּאמֶר אֵלָיו הָאֱלֹהִים בַּחֲלֹם גַּם אָנֹכִי יָדַעְתִּי כִּי בְתֹם־לְבָבְךָ עָשִׂיתָ זֹאת – לְמַת שֶׁלֹּא דִּמִּית מִתְּחִלָּה לְחַטּוֹתוֹ, מִכָּל נְקִיּוֹן כַּפַּיִם חִין כָּאן, **וָאֶחְשָׂךְ גַּם־אָנֹכִי אוֹתְךָ מֵחֲטוֹ־לִי עַל־כֵּן לֹא־נְתַתִּיךָ לִנְגֹּעַ אֵלֶיהָ.** לֹא מִמֶּךָ הָיָה שֶׁלֹּא נִגַּעְתָּ בָּהּ, אֶלָּא חְשַׂכְתִּי חִנִּי מִמְּךָ מֵחֲטוֹת, וְלֹא נְתַתִּי לְךָ כֹּחַ, וְכֵן (לְקַמָּן לֹא ז) וְלֹא נְתַנוֹ מֹלְכִיס, וְכֵן (שׁוֹפְטִים טו ז) וְלֹא נְתַנוֹ מֵהֶם לְכוּחַ:

(ז) וְעַתָּה הָשֵׁב אֵשֶׁת־הָאִישׁ - ואל תהא סבור שמא תתגנה בעיניו ולא יקבלנה, לו ישנאך ולא יתפלל עליך, כִּי־נָבִיא הוּא - ויודע שלא נגעת בה, לפיכך ויתפלל בעדך וְיִחְיֶה וְאִם־אֵינְךָ מֵשִׁיב דַּע כִּי־מוֹת תָּמוּת אַתָּה וְכָל־אֲשֶׁר־לָךְ:

(ח) וַיַּשְׁכֵּם אֲבִימֶלֶךְ בַּבֹּקֶר וַיִּקְרָא לְכָל־עֲבָדָיו וַיְדַבֵּר אֶת־כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּאָזְנֵיהֶם וַיִּירְאוּ הָאֲנָשִׁים מְאֹד:

(ט) וַיִּקְרָא אֲבִימֶלֶךְ לְאַבְרָהָם וַיֹּאמֶר לוֹ מֶה־עָשִׂיתָ לָּנוּ וּמֶה־חָטָאתִי לָךְ כִּי־הֵבֵאתָ עָלַי וְעַל־מַמְלַכְתִּי חֲטָאָה גְדֹלָה מַעֲשִׂים אֲשֶׁר לֹא־יֵעָשׂוּ עָשִׂיתָ עִמָּדִי. מכה שאר לא הורגלה לבוא על בריה בזה לנו על ידך, עשית כל נקבים, של זרע ושל קטנים ורעי ומזנים וחוטם:

(י) וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ אֶל־אַבְרָהָם מָה רָאִיתָ כִּי עָשִׂיתָ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה:

(יא) וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם כִּי אָמַרְתִּי רַק אֵין־יִרְאַת אֱלֹהִים בַּמָּקוֹם הַזֶּה וְהָרָגֻנִי עַל־דְּבַר אִשְׁתִּי: **רק אין יראת אלהים.** מכסנאי שבא לעיר, על עסקי מכילה ושתיה שואלין אותו לו על עסקי שאלין אותו, שאתך היא לו מחותך היא:

(יב) וְגַם־אָמְנָה אֲחֹתִי בַת־אָבִי הִוא - ובא אב מותרת לבן נח, שאין אבות לגוי. וכדי לאמת דבריו השיבו כן. ואם תאמר והלא בת אחיו היתה, בני בניס הרי הן כבניס והרי היא בתו שלא תרגם, וכן הוא אומר ללוט (לעיל יג ח) כי אנשים אחים אנחנו, אֲךְ לֹא בַת־אִמִּי – הרי אמס אחרת היא, וַתְּהִי־לִי לְאִשָּׁה:

(יג) וַיְהִי כַּאֲשֶׁר הִתְעוּ אֹתִי אֱלֹהִים מִבֵּית אָבִי וָאֹמַר לָהּ זֶה חַסְדֵּךְ אֲשֶׁר תַּעֲשִׂי עִמָּדִי אֶל כָּל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר נָבוֹא שָׁמָּה אִמְרִי־לִי אָחִי הוּא:

ויהי כאשר התעו אותי וגו'. מונקלוס תירגם מה שתירגם (וַיְהִי כַּד טָעוּ עַמְמַיָּא בָּתַר עוֹבְדֵי יְדִיהוֹן יָתִי קָרִיב יְיָ לְצַדַּלְתֵּהּ מִבֵּית אַבָּא). ויש לייסבו עוד, דבר דבור על לופיטו, כשהושיבוני הקדוש ברוך הוא מבית אבי לייסבו משלוטו ונל ממקום למקום, וידעתי שמעבור במקום רשעים, ואומר לה זה חסדך וגו'.

כאשר התעו. לשון רבים, ואל תתמה, כי בהרבה מקומות לשון אלהות ולשון מרות קרוי לשון רבים. (שמואל ב' ז כג) אשר הלכו אלהים, (דברים ה כג) מלהים חיים, (יהושע כד יט) אלהים קדושים הוא, וכל לשון אלהים לשון רבים. וכן (להלן לה ב) ויקח אלוני יוסף, (דברים י יז) אלוני האלוניס, (להלן מב לג) אלוני הארץ. וכן (שמות כב יד) בעליו עמו, (שם כא כט) והועד בבעליו.

ואם תאמר מהו לשון התעו, כל הגולה ממקומו ואינו מיושב קרוי תועה, כמו (לקמן כא יד) ותלך ותתע, (תהלים קיט קטו) תעיתי כשה אובד, (מיוב לח מו) יתעו לבלי אוכל, – ילמו ויתעו לבקש אוכלם.

אמרי לי. עלי, וכן (לקמן כו ז) ושאלו אנשי המקום לאשתו – על אשתו. וכן (שמות יד ג) ואמר פרעה לבני ישראל, כמו על בני ישראל, (שופטים ט נד) פן יאמרו לי אשה הרגתהו:

(יד) וַיִּקַּח אֲבִימֶלֶךְ צֹאן וּבָקָר וַעֲבָדִים וּשְׁפָחֹת וַיִּתֵּן לְאַבְרָהָם – כלי שיתפייס ויתפלל עליו, וַיָּשֶׁב לוֹ אֶת שָׂרָה אִשְׁתּוֹ:

(טו) וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ הִנֵּה אַרְצִי לְפָנֶיךָ בַּטּוֹב בְּעֵינֶיךָ שֵׁב. מכל פרעה אמר לו (לעיל יב יט) הנה אשתך קח ולך, לפי שנתיירא, שהמלכים שטופי זימה:

(טז) וּלְשָׂרָה אָמַר הִנֵּה נָתַתִּי אֶלֶף כֶּסֶף לְאָחִיךְ הִנֵּה הוּא־לָךְ כְּסוּת עֵינַיִם **ולשרה אמר.** מבימלך, לכבודה כדי לפייסה, הנה עשיתי לך כבוד זה, שתתי ממון לאחיך שתמכת עליו אחי הוא, הנה הממון והכבוד הזה לך כסות עיניס, **לְכֹל אֲשֶׁר אִתָּךְ** – יכסו עיניהס שלא יקילוך. שאילו השיבותיך ריקניות, יש להס לומר – לאחר שנתעלל בה החזירה, עכשיו שהעשרתיה לבזבז ממון ולפייסך, יודעיס יהיו שעל כרחי השיבותיך ועל ידי נס, **וְאֵת כֹּל** - ועס כל בחי העולס, **וְנֹכָחַת:**

ונכחת. יהא לך פתחון פה להתווכח ולהרשות לבריס נכריס הללו. ולשון תוכחת בכל מקום בירור לבריס, ובלע"ז מישפרוני"ר [לבחון]. ומונקלוס תירגם בפניס אחריס (הָא הוּא לִיךְ כְּסוּת דִּיקָר (עֲיָנִין) חֲלַף דְּשַׁלָּחִית וּדְבַרְתִּיךְ וַחֲזֵית יָתִיךְ וְיָת כָּל דְּעִמָּךְ), ולשון המקרא כך הוא נופל על התרגום, הנה הוא לך כסות על הבגוד על העיניס שלי שלחתו בך ובכל אשר אתך, ועל כן תירגמו ׳וחזית יתיך ויתיב כל דעמך׳. ויש מדרש אגדה, אבל יפוד לשון המקרא פירשתי:

(יז) וַיִּתְפַּלֵּל אַבְרָהָם אֶל־הָאֱלֹהִים וַיִּרְפָּא אֱלֹהִים אֶת־אֲבִימֶלֶךְ וְאֶת־אִשְׁתּוֹ וְאַמְהֹתָיו וַיֵּלֵדוּ. כתרגומו וְאִתְקָנִיאוּ, נפתחו נקביהס והולידו מה שלריך לעלות, והיו לילה שלהס:

(יח) כִּי־עָצֹר עָצַר יְקֹוָק בְּעַד כָּל־רֶחֶם - כנגד כל פתח לְבֵית אֲבִימֶלֶךְ עַל־דְּבַר שָׂרָה - על פי לידורה של שרה אֵשֶׁת אַבְרָהָם: ס

פרק כא

(א) וַיקוק פָּקַד אֶת־שָׂרָה - סמך פרשה זו לכאן, ללמדך שכל המתקס רחמים על חבירו והוא לריך לאותו דבר הוא נענה תחילה, שנאמר (לעיל כ יז) ויתפלל וגו', וסמיך ליה וה' פקד את שרה, שפקדה בבר קודס שריפא את אבימלך, כַּאֲשֶׁר אָמָר - בהריון, וַיַּעַשׂ יְקֹוָק לְשָׂרָה כַּאֲשֶׁר דִּבֵּר. בלילה. והיכן היא למירה והיכן הוא דבור, למירה (לעיל יז יט) **ויאמר** אלהים אבל שרה תלד (יֹלֶדֶת לְךָ בֵּן) וגו', דבור (לעיל טו ו) היה **דבר** ה' אל אברם, בבריח בין הבתריס, ואס נאמר (פס' ז) לא יירשך זה וגו', והביא היוקס מקרא. **ויעש ה' לשרה כאשר דבר.** לאבותיהס:

(ב) וַתַּהַר וַתֵּלֶד שָׂרָה לְאַבְרָהָם בֵּן לִזְקֻנָיו וסהיה זיו מיקונין שלו דומה לו, **לַמּוֹעֵד אֲשֶׁר־דִּבֶּר אֹתוֹ אֱלֹהִים.** כבי יולן ובבי חמת, כבי יולן דומה – מלמד שנולד לט' חודשים, שלא יאמרו מביאתו של מבימלך הוא, ובבי חמת דומה – לשבעה חודשים.

למועד אשר דבר אותו. למליל יתיה. אח המועד אשר ליבר וקבע כשאמר לו (לעיל יח יד) למועד אשוב אליך, שרט לו שריטה בכותל ואמר לו – כשתגיע חמה לשריטה זו בשנה אחרת תלד:

(ג) וַיִּקְרָא אַבְרָהָם אֶת־שֵׁם־בְּנוֹ הַנּוֹלַד־לוֹ אֲשֶׁר־יָלְדָה־לּוֹ שָׂרָה יִצְחָק: (ד) וַיָּמָל אַבְרָהָם אֶת־יִצְחָק בְּנוֹ בֶּן־שְׁמֹנַת יָמִים כַּאֲשֶׁר צִוָּה אֹתוֹ אֱלֹהִים:

*

חמישי

(ה) וְאַבְרָהָם בֶּן־מְאַת שָׁנָה בְּהִוָּלֶד לוֹ אֶת יִצְחָק בְּנוֹ׃

(ו) וַתֹּאמֶר שָׂרָה צְחֹק עָשָׂה לִי אֱלֹהִים כָּל־הַשֹּׁמֵעַ יִצְחַק־לִי. יִשְׂמַח עָלַי. וּמִדַּרְכָּהּ לִגְנֹחַ – הַרְבֵּה עֲקֵדוֹת נִפְקְדוּ עִמָּהּ, הַרְבֵּה חוֹלִים נִתְרַפְּאוּ בּוֹ בְּיוֹם, הַרְבֵּה תְּפִלּוֹת נֶעֱנוּ עִימָּהּ, וְכֵן שְׁחוֹק הָיָה בְּעוֹלָם:

(ז) וַתֹּאמֶר מִי מִלֵּל לְאַבְרָהָם – לָמָּה שֶׁכֵּן וְשֶׁיִּכּוּת, לְשׁוֹן שֶׁכֵּן מִי הוּא וּמָה הוּא, שֶׁהוּא הִבְטִיחָהוּ, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִבְטִיחַ וְעוֹשֶׂה. מִלֵּל. אֵינָהּ הַכְתּוּב וְלֹא לְמֵד דָּבָר, גִּימַטְרִיָּה שֶׁלּוֹ מֵאָה, כְּלוֹמַר לְסוֹף מֵאָה לְאַבְרָהָם. הֵינִיקָה בָנִים שָׂרָה – וּמִהוּ בָּנִים לְשׁוֹן רַבִּים, בְּיוֹם הִמָּשֵׁךְ הִבְיאוֹ הַקָּדוֹשׁ אֶת בְּנֵיהֶן עִמָּהֶן וְהֵינִיקָה לוֹתָם, שֶׁהָיוּ לוֹמְרוֹת לָהּ יֹלְדָה שָׂרָה לְאַבְרָהָם מִסּוֹפֵי הַבְּרִיָּה מִן הַשּׁוּק, כִּי־יָלַדְתִּי בֵּן לִזְקֻנָיו׃

(ח) וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד וַיִּגָּמַל – לְסוֹף עֶשְׂרִים וּחֲמִשָּׁה חוֹדֶשׁ, וַיַּעַשׂ אַבְרָהָם מִשְׁתֶּה גָּדוֹל – שֶׁהָיוּ שָׁם גְּדוֹלֵי הַדּוֹר, שֵׁם וְעֵבֶר וַאֲבִימֶלֶךְ בְּיוֹם הִגָּמֵל אֶת־יִצְחָק׃

(ט) וַתֵּרֶא שָׂרָה אֶת־בֶּן־הָגָר הַמִּצְרִית אֲשֶׁר־יָלְדָה לְאַבְרָהָם מְצַחֵק. לְשׁוֹן עֲבוֹדָה זָרָה, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (שְׁמוֹת לב ו) וַיָּקוּמוּ לְצַחֵק. דָּבָר אַחֵר לְשׁוֹן גִּילּוּי עֲרָיוֹת, כְּמוֹ לְהָתְעַמֵּת (לְהַלָּן לט יז) לְצַחֵק בִּי. דָּבָר אַחֵר לְשׁוֹן רְצִיחָה, כְּמוֹ (ש"ב ב יד) יָקוּמוּ נָא הַנְּעָרִים וִישַׂחֲקוּ לְפָנֵינוּ וְגוֹ׳׃

(י) וַתֹּאמֶר לְאַבְרָהָם גָּרֵשׁ הָאָמָה הַזֹּאת וְאֶת־בְּנָהּ כִּי לֹא יִירַשׁ בֶּן־הָאָמָה הַזֹּאת עִם־בְּנִי עִם־יִצְחָק. מִתְּחִלַּת שָׁרָה כִּי לֹא יֵרֵד בֶּן הַשִּׁמָה הַזֹּאת עִם בְּנִי, אֲתָה לְמֵד שֶׁהָיָה מְרִיבָם עִם יִצְחָק עַל הַיְרוּשָׁה וְאוֹמֵר מִנִּי בְכוֹר וְנוֹטֵל פִּי שְׁנַיִם, וְיוֹלִיכִים בְּשָׂדֶה וְנוֹטֵל קִשְׁטוֹ וְיוֹרֶה בּוֹ חִצִּים, כְּמוֹ לְתֵת לְמֵד (מִשְׁלֵי כו יח – יט) כְּמִתְלַהְלֵהַּ הַיּוֹרֶה זִקִּים וְגוֹ׳ וְאֹמֵר הֲלֹא מְשַׂחֵק אָנִי.

עִם בְּנִי עִם יִצְחָק. מִכָּאן שֶׁהוּא בְּנִי לְפֵילוּ שֵׁם אֵינוֹ הָגוּן כְּיִצְחָק, לוֹ הָגוּן כְּיִצְחָק לְפֵילוּ שֵׁם אֵינוֹ בְּנִי, אֵין זֶה כְּלוּם לְיָרֵשׁ עִמּוֹ, קַל וָחוֹמֶר עִם בְּנִי עִם יִצְחָק, שֶׁתְּהֵיוֹן דּוֹ׃

(יא) וַיֵּרַע הַדָּבָר מְאֹד בְּעֵינֵי אַבְרָהָם עַל אוֹדֹת בְּנוֹ. שֶׁשָּׁמַע שֶׁיֹּאמַר לְהַרְבּוֹת רָעָה. וּפְשׁוּטוֹ – עַל שֶׁאָמְרָה לוֹ לְגָלְמוֹ׃

(יב) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־אַבְרָהָם אַל־יֵרַע בְּעֵינֶיךָ עַל־הַנַּעַר וְעַל־אֲמָתֶךָ כֹּל אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵלֶיךָ שָׂרָה שְׁמַע בְּקֹלָהּ – לְמִדְנוּ שֶׁהָיָה מַכְרִיחַ טִפֵּל לִכְרֵה בִּנְבִיאוּת, כִּי בְיִצְחָק יִקָּרֵא לְךָ זָרַע׃

(יג) וְגַם אֶת־בֶּן־הָאָמָה לְגוֹי אֲשִׂימֶנּוּ כִּי זַרְעֲךָ הוּא׃

(יד) וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר וַיִּקַּח־לֶחֶם וְחֵמַת מָיִם - וְלֹא כַסְּפוֹ וְזָהָב, לְפִי שֶׁהָיָה סָמוּךְ עַל שֻׁלְחָנוֹ לְתִרְצוּת רָעָה. וַיִּתֵּן אֶל־הָגָר שָׂם עַל־שִׁכְמָהּ וְאֶת־הַיֶּלֶד – לֹא הֵילֵךְ שֵׁם עַל שִׁכְמָהּ, שֶׁהַכְנִיסָהּ בּוֹ שֶׁכֵּן עַיִן רָעָה, וְחִזְּקוֹ חָמָה וְלֹא יְכוֹל לֵילֵךְ בְּרַגְלָיו, וַיְשַׁלְּחֶהָ וַתֵּלֶךְ וַתֵּתַע – חָזְרָה לְגִלּוּלֵי דֵּיתָ מֵאַיִן בְּמִדְבַּר בְּאֵר שָׁבַע׃

(טו) וַיִּכְלּוּ הַמַּיִם מִן־הַחֵמֶת – לְפִי שֶׁדֶּרֶךְ חוֹלִים לִשְׁתּוֹת הַרְבֵּה, וַתַּשְׁלֵךְ אֶת־הַיֶּלֶד תַּחַת אַחַד הַשִּׂיחִם׃

(טז) וַתֵּלֶךְ וַתֵּשֶׁב לָהּ מִנֶּגֶד - מֵרָחוֹק, הִרְחִיק כִּמְטַחֲוֵי קֶשֶׁת - כְּמִתֵּי טִיחוֹת, וְהוּא לְשׁוֹן יְרִיָּיה חץ, כְּלְשׁוֹן מִשְׁנָה שֶׁהִטִּיחַ בְּמִשְׁהוּ, עַל שֵׁם שֶׁהַזֶּרַע יוֹרֶה כְּחֵץ. וּשְׁם תִּמָּהּ הָיָה לוֹ לִכְתּוֹב כְּמִטְחֵי קֶשֶׁת, מִשֶּׁפֵּט הַוי"ו לִיכָּנֵס לְכָאן, כְּמוֹ

שֶׁהַזֶּרַע יוֹרֶה כְּחֵץ, וְהַיְינוּ דְּקָאָמַר לְמַעְלָה (בראשית כא יד) וַתֵּלֶךְ וַתֵּתַע בְּמִדְבַּר בְּאֵר שָׁבַע, וְכֵן (שם סה ו) לְמִכְרִיס לְחֵגֶת, וּמִגְזֶרֶת (תְּהִלִּים קז כז) יְחוֹגְגוּ וְיָנוּעוּ כַּשִּׁכּוֹר, וְכֵן (שם סה ו) כָּתוּב מֵרֹן, מִגְזֶרֶת קָנֶה, כִּי אָמְרָה אַל־אֶרְאֶה בְּמוֹת הַיֶּלֶד, וַתֵּשֶׁב מִנֶּגֶד - כְּיוֹן שֶׁקָּרַב לָמוּת, הוֹסִיפָה לְהִתְרַחֵק, וַתִּשָּׂא אֶת־קֹלָהּ וַתֵּבְךְּ׃

(יז) וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת־קוֹל הַנַּעַר - מִכָּאן שֶׁיֵּשׁ תְּפִלַּת הַחוֹלֶה מִתְּפִלַּת מְחֹרִיס עָלָיו, וְהִיא קוֹדֶמֶת לְהִתְקַבֵּל, וַיִּקְרָא מַלְאַךְ אֱלֹהִים אֶל־הָגָר מִן־הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר לָהּ מַה־לָּךְ הָגָר אַל־תִּירְאִי כִּי־שָׁמַע אֱלֹהִים אֶל־קוֹל הַנַּעַר בַּאֲשֶׁר הוּא־שָׁם׃

בַּאֲשֶׁר הוּא שָׁם. לְפִי מַעֲשִׂים שֶׁהוּא עוֹשֶׂה עַכְשָׁיו הוּא נִדּוֹן, וְלֹא לְפִי מַה שֶׁהוּא עָתִיד לַעֲשׂוֹת, לְפִי שֶׁהָיוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת מְקַטְרְגִים וְאוֹמְרִים, רְצוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מִי שֶׁעָתִיד זַרְעוֹ לְהָמִית בְּנֵיךְ בְּצִמְאָה אַתָּה מַעֲלֶה לוֹ בְּאֵר. וְהוּא מְשִׁיבָם, עַכְשָׁיו מַה הוּא, לְצִיק לוֹ רָשָׁע, לְמָחוֹ לוֹ לְצִיק, לְמַר לְהֶם, לְפִי מַעֲשָׂיו שֶׁל עַכְשָׁיו אֲנִי דָּנוֹ, וְזֶהוּ 'בַּאֲשֶׁר הוּא שָׁם'.

וְהֵיכָן הֵמִית אֹתָם יִשְׁמָעֵאל בְּמָוֹת, כְּשֶׁהָגְלָה נְבוּכַדְנֶצַּר, שֶׁנֶּאֱמַר (יְשַׁעְיָה כא יג – יז) מַשָּׂא בַּעְרָב תָּלִינוּ אֹרְחוֹת דְּדָנִים), לִקְרַאת צָמֵא הֲתָיוּ מַיִם וְגוֹ׳, כְּשֶׁהָיוּ מוֹלִיכִין אוֹתָם מִכָּל עֲרָבַיִּים, הָיוּ יִשְׁרָאֵל אוֹמְרִים לְקוֹבֵיהֶם – בְּצִקְצָקָה מְכֹס, הוֹלִיכוּנוּ מִכָּל בְּנֵי לוּדִנוּ יִשְׁמָעֵאל וְיִרְחָמוּ עָלֵינוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (שָׁם) לוּחֲמוּת דָּמֶנִיס, אֵל תִּקְרֵי דָּמֶנִיס אֶלָּא לוּדִיס, וְאֵלּוּ יוֹצְאִים לִקְרָאתָם וּמְבִיאִין לָהֶם בְּצָק וְדָג מָלוּחַ וְנוֹדוֹת נְפוּחִים, כְּשֶׁנּוֹדְעִים יִשְׁרָאֵל שֶׁמְּלוּיִים מַיִם, וְכְשֶׁמַּכְנִיסוֹ לְתוֹךְ פִּיו וּפוֹתְחוֹ, הָרוּחַ נוֹכֶסֶת בְּגוּפוֹ וּמֵת׃

(יח) קוּמִי שְׂאִי אֶת־הַנַּעַר וְהַחֲזִיקִי אֶת־יָדֵךְ בּוֹ כִּי־לְגוֹי גָּדוֹל אֲשִׂימֶנּוּ׃ (יט) וַיִּפְקַח אֱלֹהִים אֶת־עֵינֶיהָ וַתֵּרֶא בְּאֵר מָיִם וַתֵּלֶךְ וַתְּמַלֵּא אֶת־הַחֵמֶת מַיִם וַתַּשְׁקְ אֶת־הַנָּעַר׃

(כ) וַיְהִי אֱלֹהִים אֶת־הַנַּעַר וַיִּגְדַּל וַיֵּשֶׁב בַּמִּדְבָּר וַיְהִי רֹבֶה קַשָּׁת. יוֹרֶה חִצִּים בְּקַשְׁתּוֹ. קַשָּׁת. עַל שֵׁם הַתּוֹמְנוֹת, כְּמוֹ חֹמֶר, גֹּמֶל, לְשׁוֹן, לְפִיכָךְ הַסִּי"ן מוּדְגֶּשֶׁת. הָיָה יוֹשֵׁב בַּמִּדְבָּר וּמְלַסְטֵם אֶת הָעוֹבְרִים, הוּא שֶׁנֶּאֱמַר (לְעֵיל טז יב) וְהוּא יִהְיֶה פֶּרֶא אָדָם וְגוֹ׳ (שמות הגר). הַיְינוּ לְמִמְרֵי מִינֵּי זְכוּת חוֹטְרֵת לְמוֹיְרֵת, מְעִיקְרֵיהּ קְמִי׃ פ

*

שני

(כב) וַיְהִי בָּעֵת הַהִוא וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ וּפִיכֹל שַׂר־צְבָאוֹ אֶל־אַבְרָהָם לֵאמֹר אֱלֹהִים עִמְּךָ בְּכֹל אֲשֶׁר־אַתָּה עֹשֶׂה. לְפִי שֶׁרָאוּ מַעֲלִית מַכּוֹנֶת סְדוֹם לְמַטָּה, וְעִם הַמַּלְכִּיס נִלְחַם וְנִפְלוּ בְּיָדוֹ, וְנִפְקְדָה מַכָּתוֹ לְזִקְנוּתוֹ׃

(כג) וְעַתָּה הִשָּׁבְעָה לִי בֵאלֹהִים הֵנָּה אִם־תִּשְׁקֹר לִי וּלְנִינִי וּלְנֶכְדִּי - עַל כֵּן רִחֲמֵי הַחֵד עַל הַבֵּן, כַּחֶסֶד אֲשֶׁר־עָשִׂיתִי עִמָּךְ - שֶׁמַּמְתִּיךָ לְךָ (לְעֵיל כ טו) הִנֵּה מֹכְרִי לְפָנֶיךָ תֵּעָשֶׂה עִמָּדִי וְעִם־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־גַּרְתָּה בָּהּ׃

(כד) וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אָנֹכִי אִשָּׁבֵעַ׃

(כה) וְהוֹכַח אַבְרָהָם אֶת־אֲבִימֶלֶךְ – נִתְווֹכֵח עִימּוֹ עַל כָּךְ עַל־אֹדוֹת בְּאֵר הַמַּיִם אֲשֶׁר גָּזְלוּ עַבְדֵי אֲבִימֶלֶךְ׃

(כו) וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ לֹא יָדַעְתִּי מִי עָשָׂה אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה וְגַם־אַתָּה לֹא־הִגַּדְתָּ לִּי וְגַם אָנֹכִי לֹא שָׁמַעְתִּי בִלְתִּי הַיּוֹם: (כז) וַיִּקַּח אַבְרָהָם צֹאן וּבָקָר וַיִּתֵּן לַאֲבִימֶלֶךְ וַיִּכְרְתוּ שְׁנֵיהֶם בְּרִית: (כח) וַיַּצֵּב אַבְרָהָם אֶת־שֶׁבַע כִּבְשֹׂת הַצֹּאן לְבַדָּהֶן: (כט) וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ אֶל־אַבְרָהָם מָה הֵנָּה שֶׁבַע כְּבָשֹׂת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר הִצַּבְתָּ לְבַדָּנָה:

(ל) וַיֹּאמֶר כִּי אֶת־שֶׁבַע כְּבָשֹׂת תִּקַּח מִיָּדִי **בַּעֲבוּר** תִּהְיֶה־**לִּי** - זֹאת, **לְעֵדָה** - לְשׁוֹן עֵדוּת עַל נְקֵבָה, כְּמוֹ (לְהַלָּן לא נב) וְעֵדָה הַמַּצֵּבָה, **כִּי חָפַרְתִּי אֶת־הַבְּאֵר** הַזֹּאת. מֵכִיחִים הָיוּ עָלֶיהָ רוֹעֵי גְּרָר לַאֲבִימֶלֶךְ וְהוֹמְרִים מִנְּחָנוֹ חֲפָרָנוּהוּ, לְמִדְנוּ בֵּינֵיהֶם – כָּל מִי שֶׁיִּתְלֶה עַל הַבְּאֵר וְיַעֲלֶה הַמַּיִם לְקַרְקַע שֶׁלּוֹ הוּא, וְעָלָה לְקַרְקַע אַבְרָהָם:

(לא) עַל־כֵּן קָרָא לַמָּקוֹם הַהוּא בְּאֵר שֶׁבַע כִּי שָׁם נִשְׁבְּעוּ שְׁנֵיהֶם: (לב) וַיִּכְרְתוּ בְּרִית בִּבְאֵר שָׁבַע וַיָּקָם אֲבִימֶלֶךְ וּפִיכֹל שַׂר־צְבָאוֹ וַיָּשֻׁבוּ אֶל־אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים:

(לג) וַיִּטַּע **אֶשֶׁל** בִּבְאֵר שָׁבַע, **ויטע אשל**. רַב וְשִׁמּוּאֵל, חַד אָמַר פַּרְדֵּס לְהַכְנִיס מִמֶּנּוּ פֵּרוֹת לְאוֹרְחִים בִּסְעוּדָה, וְחַד אָמַר פּוּנְדָּק לְהַכְנִיס וְכוּ כָּל מִינֵי פֵּרוֹת. וּמִצִּינוּ לְשׁוֹן נְטִיעָה בְּהֵהֵלִיס, שֶׁנֶּאֱמַר (לְעֵיל יח מה) וְיִטַּע אָהֳלֵי אַפַּדְנוֹ, **וַיִּקְרָא־שָׁם בְּשֵׁם יְקֹוָק אֵל עוֹלָם**. עַל יְדֵי זֶה אָמַר נְקֹדָה שֶׁמּוֹ שֶׁל הַמָּקוֹם בְּכָךְ הוּא מְלוּי לְכָל הָעוֹלָם. לְאַחַר שֶׁאוֹכְלִים וְשׁוֹתִים אוֹמֵר לָהֶם בָּרְכוּ לְמִי שֶׁאֲכַלְתֶּם מִשֶּׁלּוֹ, סְבוּרִים אַתֶּם שֶׁמִּשֶּׁלִּי אֲכַלְתֶּם, מִשֶּׁל מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם אֲכַלְתֶּם:

(לד) וַיָּגָר אַבְרָהָם בְּאֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים **יָמִים רַבִּים**: פ

ימים רבים. מְרוּבִּים עַל שֶׁל חֶבְרוֹן, בְּחֶבְרוֹן עָשָׂה עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה, וְכָאן עֶשְׂרִים וְשֶׁבַע. שֶׁהֲרֵי בֵּן שָׁבְעִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה הָיָה בְּשֶׁלְּתוֹ מֵחָרָן, הוֹסֵף שָׁנָה (לְעֵיל יג יח) וַיֶּאֱהֶל וַיֵּשֶׁב בְּאֵלוֹנֵי מַמְרֵא, שֶׁלֹּא מָצִינוּ קוֹדֶם לָכֵן שֶׁנִּתְיַשֵּׁב שָׁם, שֶׁבְּכָל מְקוֹמוֹתָיו הָיָה כְּאוֹרֵחַ, חוֹנֶה וְנוֹסֵעַ וְהוֹלֵךְ, שֶׁנֶּאֱמַר (לְעֵיל יב ו) וַיַּעֲבֹר אַבְרָם, (שָׁם פסוק ח) וַיַּעְתֵּק מִשָּׁם, (שָׁם פסוק ט) וַיְהִי רָעָב בָּאָרֶץ וַיֵּרֶד אַבְרָם מִצְרַיְמָה.

וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא לְעֵשָׂו שֶׁכָּתוּב חֲקֵקִים, שֶׁהֲרֵי שִׁלְּחוֹ פְּרֹעָה, מִיָּד (לְעֵיל יג ג) וַיֵּלֶךְ לְמַסָּעָיו, עַד (לְעֵיל יג יח) וַיֶּאֱהֶל בְּאֵלוֹנֵי מַמְרֵא אֲשֶׁר בְּחֶבְרוֹן, שָׁם יָשַׁב עַל שְׁנֹתָיו הָרַבּוֹת, מִיָּד (לְעֵיל כ ז) 'וַיִּסַּע מִשָּׁם אַבְרָהָם' מִפְּנֵי בּוּשָׁה שֶׁל לוֹט, וְכָאן לֹא נִזְכַּר מַסָּעוֹתָיו, וְכֵן תִּמְצָא שָׁנָה הָיָה, שֶׁהֲרֵי בְּשָׁלִישִׁי לְמִילָתוֹ בָּאוּ אֵלּוּ הַמַּלְאָכִים, הֲרֵי עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה.

וְכֵן כְּתִיב יָמִים רַבִּים, מְרוּבִּים עַל הָרִאשׁוֹנִים, וְלֹא בַּת הַכְתוּב לְסַתֵּם אֶלָּא לְפָרֵשׁ, וְשָׁם הָיוּ מְרוּבִּים עֲלֵיהֶם שְׁתֵּי שָׁנִים וּמֶחֱצָה מִפְּרָשָׁם, וְעַל כְּרָחֵךְ מֵאֵינָם יְתֵרִים יוֹתֵר מִשָּׁנָה, הֲרֵי עֶשְׂרִים וְשֶׁבַע שָׁנָה, מִיָּד יָלַד מֵאָז וְחָזַר לְחֶבְרוֹן, וְזוֹתָהּ שָׁנָה קֹדֶמֶת לִפְנֵי עֲקִידָתוֹ שֶׁל יִצְחָק שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנִים, כְּדֵי שֶׁנִּוָּיָה בְּסֵדֶר עוֹלָם (פרק ו):

*

שביעי

פרק כב

(א) וַיְהִי **אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה** וְהָאֱלֹהִים נִסָּה אֶת־אַבְרָהָם, **אחר הדברים האלה**. יֵשׁ מִכְּתוּבֵינוּ מוֹמְרִים – אַחַר דִּבְרֵיהוּ שֶׁל שָׂטָן, שֶׁהָיָה מְקַטְרֵג וְאוֹמֵר, מִכָּל שָׁעָה שֶׁעָשָׂה אַבְרָהָם לִפְנֵי הַקָּבָּ"ה לִפְנֵיךְ פַּר אַחַר פַּר וְאַיִל אַחַר אַיִל. אָמַר לוֹ – כֻּלּוֹ עָשָׂה אֶלָּא בִּשְׁבִיל בְּנוֹ, אִילּוּ הָיִיתִי אוֹמֵר לוֹ זְבַח אוֹתוֹ לְפָנַי לֹא הָיָה מְעַכֵּב. וְיֵשׁ אוֹמְרִים – אַחַר דִּבְרֵיהוּ שֶׁל יִשְׁמָעֵאל, שֶׁהָיָה מִתְפָּאֵר עַל יִצְחָק שֶׁמֵּל בֶּן שְׁלוֹשָׁה עָשָׂר וְלֹא מִיחָה, אָמַר לוֹ יִצְחָק – בְּאַחַד אַחַד מִיחָה לִי, אָמַר לוֹ הָיִיתִי מְיַרְחֲמֵנִי,

אִילּוּ אָמַר לִי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא זְבַח עַצְמְךָ לְפָנַי לֹא הָיִיתִי מְעַכֵּב, וַיֹּאמֶר אֵלָיו **אַבְרָהָם** וַיֹּאמֶר **הִנֵּנִי**. כָּךְ הָיוּ עֲנִיּוֹתָם שֶׁל חֲסִידִים, לְשׁוֹן עֲנוָה הוּא וּלְשׁוֹן זִימּוּן הוּא:

(ב) וַיֹּאמֶר **קַח־נָא** - יֵשׁ נוֹ"ן הַמְּלֹא לְשׁוֹן בַּקָּשָׁה, אָמַר לוֹ – בְּבַקָּשָׁה מִמְּךָ עֲמוֹד לִי בְּזֶה הַנִּסָּיוֹן, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ – הַרְחָמָנוּת לֹא הָיָה בְּהֶן מִמֶּנּוּ, **אֶת־בִּנְךָ** אֶת־יְחִידְךָ **אֲשֶׁר־אָהַבְתָּ אֶת־יִצְחָק**, **את בנך**. אָמַר לוֹ שְׁנֵי בָנִים יֵשׁ לִי, אָמַר לוֹ אֶת יְחִידְךָ, אָמַר לוֹ זֶה יָחִיד לְאִמּוֹ וְזֶה יָחִיד לְאִמּוֹ, אָמַר לוֹ אֲשֶׁר אָהַבְתָּ, אָמַר לוֹ שְׁנֵיהֶם אֲנִי אוֹהֵב, אָמַר לוֹ אֶת יִצְחָק. וְלָמָּה לֹא גִּילָּה לוֹ מִתְּחִלָּה, שֶׁלֹּא לְעַרְבְּבוֹ פִּתְאוֹם, וְתָזוּחַ דַּעְתּוֹ עָלָיו וְתִטְרֹף, וּכְדֵי לְהַכְבִּד עָלָיו אֶת הַמִּצְוָה, וְלִיתֵּן לוֹ שָׂכָר עַל כָּל דִּבּוּר וְדִבּוּר,

וְלֶךְ־לְךָ **אֶל־אֶרֶץ הַמֹּרִיָּה** - יְרוּשָׁלַיִם, וְכֵן בְּדִבְרֵי הַיָּמִים (ב' ג א) 'לִבְנוֹת אֶת בֵּית ה' בִּירוּשָׁלַיִם בְּהַר הַמּוֹרִיָּה'. וּרְבוֹתֵינוּ פֵּירְשׁוּ עַל שֵׁם שֶׁמִּשָּׁם הוֹרָאָה יוֹצְאָה לִיכָל־שֶׁלֵּמָה. וּמוֹנְקְלוֹס תִּירְגֵּמוּ (לְאַרְעָא פּוּלְחָנָא) עַל שֵׁם עֲבוֹדַת הַקְּטוֹרֶת, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מוֹר וְנָרְד וְשֶׁאֵר בְּשָׂמִים.–

וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לְעֹלָה – לֹא אָמַר לוֹ 'שְׁחָטֵהוּ', לְפִי שֶׁלֹּא הָיָה חֵפֶץ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְשַׁחֲטוֹ, אֶלָּא שֶׁיַּעֲלֵהוּ לְהַר לְעָשׂוֹתוֹ עוֹלָה, וּמִשֶּׁהֶעֱלָהוּ אָמַר לוֹ הוֹרִידֵהוּ, **עַל אַחַד הֶהָרִים אֲשֶׁר אֹמַר אֵלֶיךָ**. הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִתְכַּוֵּן הַלְּעִיקִים וְאַחַר כָּךְ מִגְלֶה לָהֶם, וְכֵן זֶה כְּדֵי לְהַרְבּוֹת שָׂכָרָן, וְכֵן (לְעֵיל יב ו) אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר תֵּלֵךְ, וְכֵן בְּיוֹנָה (ג ב) וְקְרָא אֵלֶיהָ אֶת הַקְּרִיאָה:

(ג) **וַיַּשְׁכֵּם** אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר – נִזְדָּרֵז לְמִצְוָה, **וַיַּחֲבֹשׁ** אֶת־חֲמֹרוֹ – הוּא בְּעַצְמוֹ, וְלֹא נִיחָה לְאַחֵר מֵעֲבָדָיו, שֶׁהַמִּצְוָה מְקֻלְקֶלֶת הַשּׁוֹהָה, **וַיִּקַּח אֶת־שְׁנֵי נְעָרָיו** אִתּוֹ – יִשְׁמָעֵאל וְאֶלִיעֶזֶר, שֶׁמִּן הַדֶּרֶךְ רָאָה לְהַתְחִיל לְלַמֵּד לְכָל בְּנֵי מִצְוֹתָיו, **וְאֶת יִצְחָק בְּנוֹ וַיְבַקַּע עֲצֵי עֹלָה**, **ויבקע**. תַּרְגּוּמוֹ וְנַסַּח, כְּמוֹ (ש"ב יט יח) וְלִכְלוֹ הֵילֵן, לְשׁוֹן בִּיקּוּעַ, פִּינְדַל"ץ בְּלַעַז (לְחַטּוֹב), **וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־אָמַר־לוֹ הָאֱלֹהִים**:

(ד) **בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי** – לְמָה מִיחֵר מִלְּהַרְאוֹתוֹ מִיָּד, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ הַמָּמִּי וְעַרְבְּבוֹ פִּתְאוֹם וְטָרַד לְעַתּוֹ, וְאִילּוּ הָיָה לוֹ שְׁהוּת לְהִתְמַלֵּךְ לֹא לִיבּוֹ לֹא הָיָה עוֹשֶׂה, **וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת־עֵינָיו וַיַּרְא אֶת־הַמָּקוֹם מֵרָחֹק**. רָאָה עָנָן קָשׁוּר עַל הָהָר:

(ה) וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל־נְעָרָיו שְׁבוּ־לָכֶם פֹּה עִם־הַחֲמוֹר וַאֲנִי וְהַנַּעַר נֵלְכָה **עַד־כֹּה** – כְּלוֹמַר דֶּרֶךְ מוּעָט לַמָּקוֹם אֵצֶל לִפְנֵינוּ. וּמִדְרָשׁ אַגָּדָה – מִרְאֶה הִיכָּן הוּא מַה שֶׁאָמַר לִי הַמָּקוֹם (לְעֵיל טו ה) 'כֹּה יִהְיֶה זַרְעֶךָ', **וְנִשְׁתַּחֲוֶה וְנָשׁוּבָה** - נִתְנַבֵּא שִׁעְבּוּד שְׁנֵיהֶם אֲלֵיכֶם:

(ו) וַיִּקַּח אַבְרָהָם אֶת־עֲצֵי הָעֹלָה וַיָּשֶׂם עַל־יִצְחָק בְּנוֹ וַיִּקַּח בְּיָדוֹ אֶת־הָאֵשׁ וְאֶת־**הַמַּאֲכֶלֶת** – סַכִּין, עַל שֵׁם שֶׁמְּאַכֶּלֶת אֶת הַבָּשָׂר, כְּמוֹ תְּאִימֻנִי (דברים לב מג) וְחַרְבִּי תֹּאכַל בָּשָׂר, וְשֶׁמַּכְרִיעָה בָּשָׂר לְהַכִּילָה. דָּבָר אַחֵר, זֹאת נִקְרֵאת מַאֲכֶלֶת, עַל שֵׁם שֶׁיִּשְׂרָאֵל אוֹכְלִים מִמֶּנָּה שְׁכֵרָה, **וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו**. מִכָּאן שֶׁהָיָה יוֹדֵעַ שֶׁהוֹלֵךְ לִשְׁחוֹט אֶת בְּנוֹ, הָיָה הוֹלֵךְ בְּלִבּוֹ וְשִׂמְחָה כֵּיצַד שֶׁלֹּא הָיָה מַרְגִּישׁ בְּלִבּוֹ:

(ז) וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל־אַבְרָהָם אָבִיו וַיֹּאמֶר אָבִי וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי בְנִי וַיֹּאמֶר הִנֵּה הָאֵשׁ וְהָעֵצִים וְאַיֵּה הַשֶּׂה לְעֹלָה:

(ח) וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֱלֹהִים יִרְאֶה־לּוֹ הַשֶּׂה לְעֹלָה בְּנִי – כלומר ילמה ויבחר לו הקב"ה, ואם אין את מי לעולה בני, ויילכו שניהם יחדיו. ולפי על פי שהבין יצחק שהוא הולך ליזבח, וילכו שניהם יחדו, בלב שווה:

(ט) וַיָּבֹאוּ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר־לוֹ הָאֱלֹהִים וַיִּבֶן שָׁם אַבְרָהָם אֶת־הַמִּזְבֵּחַ וַיַּעֲרֹךְ אֶת־הָעֵצִים וַיַּעֲקֹד אֶת־יִצְחָק בְּנוֹ – ידיו ורגליו מאחוריו, הילים והכגליס ביחד היו עקידה, והוא לשון (להלן ל לט) 'עקודים', שהיו קרסוליהם לבניס, מקום שעוקדין לוותן בו היה ניכר, וַיָּשֶׂם אֹתוֹ עַל־הַמִּזְבֵּחַ מִמַּעַל לָעֵצִים:

(י) וַיִּשְׁלַח אַבְרָהָם אֶת־יָדוֹ וַיִּקַּח אֶת־הַמַּאֲכֶלֶת לִשְׁחֹט אֶת־בְּנוֹ:

(יא) וַיִּקְרָא אֵלָיו מַלְאַךְ יְקֹוָק מִן־הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אַבְרָהָם – לשון חיבה הוא, שכופל את שמו, וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי:

(יב) וַיֹּאמֶר אַל־תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל־הַנַּעַר וְאַל־תַּעַשׂ לוֹ מְאוּמָה, **אל תעשה.** לשחוט, למר לו אם כן לחינם באתי לכאן, מעשה בו חבלה ומוציא ממנו מעט דס, למר לו אל תעש לו מאומה, אל תעש בו מוס, **כִּי עַתָּה יָדַעְתִּי** כְּי־יְרֵא אֱלֹהִים אַתָּה וְלֹא חָשַׂכְתָּ אֶת־בִּנְךָ אֶת־יְחִידְךָ מִמֶּנִּי:

כי עתה ידעתי. למר רבי אבא, למר לו אברהם – אפרש לפניך את שיחתי, אתמול אמרת לי (לעיל כא יב) כי ביצחק יקרא לך זרע, וחזרת ואמרת (לעיל פס' ג) קח נא את בנך, עכשיו אתה אומר לי אל תשלח ידך אל הנער. למר להם נח לתם בנך, עכשיו אתה אומר לי אל תשלח ידך אל הנער. למר לו הקדוש ברוך הוא (תהלים פט לה) 'לא אחלל בריתי, ומוצא שפתי לא אשנה', כשאמרתי לך קח – מוצא שפתי לא אשנה, לא אמרתי לך 'שחטהו' אלא 'העלהו', אסקתיה, אחתיה.

כי עתה ידעתי. מעתה יש לי מה להשיב לשטן ולאומות התמהים מה היא אבתי אלוך, יש לי פתחון פה עכשיו שרואים כי ירא אלהים אתה:

(יג) וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת־עֵינָיו וַיַּרְא **וְהִנֵּה־אַיִל** - מוכן היה לכך משעת ימי בראשית, **אַחַר** נֶאֱחַז – אחרי שאמר לו המלאך (בפסוק הקודם) אל תשלח ידך, למהו כשהוא נאחז, והוא שמתרגמינן 'וזקף אברהם ית עיניה בתר אלין', **בַּסְּבָךְ** אילן **בְּקַרְנָיו** - שהיה רץ אחר אברהם, והשטן סובבו ומערבבו באילנות כדי לעכבו, **וַיֵּלֶךְ אַבְרָהָם וַיִּקַּח אֶת־הָאַיִל וַיַּעֲלֵהוּ לְעֹלָה תַּחַת בְּנוֹ.** מאחר שכתוב 'ויעלהו לעולה', לא חסר המקרא כלום, מהו 'תחת בנו', על כל עבודה שעשה ממנו היה מתפלל ואומר – יהי רצון שתהא זו כאילו היא עשויה בבני, כאילו בני שחוט, כאילו למו זרוק, כאילו הוא מופשט, כאילו הוא נקטר ונעשה דגן:

(יד) וַיִּקְרָא אַבְרָהָם שֵׁם־הַמָּקוֹם הַהוּא יְקֹוָק יִרְאֶה – פשוטו כתרגומו (תְּהִלִּים כד ה) יְיָ הָבָא יְהוֹן פֻּלְחָן דָּרַיָּא, ה' יביאו וילמוד לו את המקום הזה, להשרות בו שכינתו ולהקריב כאן קרבנות, **אֲשֶׁר יֵאָמֵר הַיּוֹם בְּהַר יְקֹוָק יֵרָאֶה.** שיאמרו לימי הלוות עליו, בהר זה יֵרָאֶה הקדוש ברוך הוא לעמו.

היום. הימים העתידין, כמו 'עד היום הזה' שבכל המקרא, שכל הלוות הבאים הקורלים את המקרא הזה לומרים 'עד היום הזה' על היום שעומדים בו. ומדרש אגדה, ה' יִרְאֶה עקידה זו לפלוח ליפרעת בכל שנה ולהגילם מן הפורענות, כלי שֶׁיֵּאָמֵר היום הזה בכל הלוות הבאים 'בהר ה' יֵרָאֶה' אפילו אל יצחק לבור ועומד לכפרה:

(טו) וַיִּקְרָא מַלְאַךְ יְקֹוָק אֶל־אַבְרָהָם שֵׁנִית מִן־הַשָּׁמָיִם: (טז) וַיֹּאמֶר בִּי נִשְׁבַּעְתִּי נְאֻם־יְקֹוָק כִּי יַעַן אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה וְלֹא חָשַׂכְתָּ אֶת־בִּנְךָ אֶת־יְחִידֶךָ:

(יז) כִּי־בָרֵךְ אֲבָרֶכְךָ – אחת למד ואחת לכן, **וְהַרְבָּה אַרְבֶּה** – אחת למד ואחת לכן, אֶת־זַרְעֲךָ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכַחוֹל אֲשֶׁר עַל־שְׂפַת הַיָּם וְיִרַשׁ זַרְעֲךָ אֶת שַׁעַר אֹיְבָיו:

(יח) וְהִתְבָּרְכוּ בְזַרְעֲךָ כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ עֵקֶב אֲשֶׁר שָׁמַעְתָּ בְּקֹלִי:

(יט) וַיָּשָׁב אַבְרָהָם אֶל־נְעָרָיו וַיָּקֻמוּ וַיֵּלְכוּ יַחְדָּו אֶל־בְּאֵר שָׁבַע וַיֵּשֶׁב **אַבְרָהָם בִּבְאֵר שָׁבַע.** לא יפיבה ממש, שהרי בחברון היה יושב שניס עשרה לפני עקידתו של יצחק, יצא מבאר שבע והלך לו לחברון, כמו שנאמר (לעיל כג ב) ויבא אברהם לספוד לשרה ולבכותה. הרלשונים, והס עשרים ושש שנה כמו שפירשנו למעלה (שס): פ

מפטיר (כ) וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיֻּגַּד לְאַבְרָהָם לֵאמֹר הִנֵּה יָלְדָה מִלְכָּה – בשעה מהר המוריה היה מבשרם מהרהר ואומר, לולי היה בני שחוט, כבר היה הולך בלא בניס, היה לי להשיאו אלא מבנות ענר ואכול וממרא, בשעה הקדוש ברוך הוא שעולה רבקה בת זוגו, וזהו 'לאחרי הדברים האלה', הרהורי דבריס שהיו על ידי עקידה, **גַּם־הִוא בָּנִים לְנָחוֹר אָחִיךָ: גם היא.** לף היא השוותה משפחותיה למשפחות מבשרם, שתיס עשרה, מה מבשרם שניס עשר שבטיס שילמו מיעקב, שמונה בני הגבירות ומרבעה בני שפחות, לף אלו שמונה בני גבירות ומרבעה בני פלגש:

(כא) אֶת־עוּץ בְּכֹרוֹ וְאֶת־בּוּז אָחִיו וְאֶת־קְמוּאֵל אֲבִי אֲרָם: (כב) וְאֶת־כֶּשֶׂד וְאֶת־חֲזוֹ וְאֶת־פִּלְדָּשׁ וְאֶת־יִדְלָף וְאֶת בְּתוּאֵל:

(כג) **וּבְתוּאֵל יָלַד אֶת־רִבְקָה** – כל היחוסין הללו לא נכתבו אלא בשביל פסוק זה, שְׁמֹנָה אֵלֶּה יָלְדָה מִלְכָּה לְנָחוֹר אֲחִי אַבְרָהָם:

(כד) וּפִילַגְשׁוֹ וּשְׁמָהּ רְאוּמָה וַתֵּלֶד גַּם־הִוא אֶת־טֶבַח וְאֶת־גַּחַם וְאֶת־תָּחַשׁ וְאֶת־מַעֲכָה: ס

***

כללי הערכה: ההדגשה בפסוק היא של דיבור המתחיל ברש"י. (פונט מעט גדול יותר). * כשיש דיבור ארוך ברש"י, לעיתים הוא לא שולב בתוך הפסוק אלא נכתב בסופו, אחרי הפסוק. * לעיתים לצורך הרצף שולבו הדיבורים ברש"י כסדר הפסוק, גם כשבמקור הרש"י מופיע קודם הדיבור על סוף הפסוק ואח"כ הדיבור על תחילתו, במקרה כזה זה סומן ב- ** בסוף הפסוק. כמו"כ מטבעו של הרש"י המשולב עלולים להיות שינויים קלים בדיבור המתחיל (כגון פתיחת וגו') או במיקומו. את הכללים בהרחבה ניתן לראות במבוא לפרשת בראשית. (אוצר החכמה / היברו בוקס)

כל הזכויות שמורות. ©

ניתן להשיג את הגליון (וכן גליונות קודמים) במאגר העלונים הממוחשב של 'דרשו', 'לדעת עלונים' ועוד

מהדורת כתב רס"י - ניתן להשיג גם בעמדות ובאתר של קול הלשון, תחת הכותר 'חומש עם רש"י משולב'

וכן ניתן להשיג במייל - 2711526@GMAIL .COM

הארות הערות ותיקוני טעויות יתקבלו בברכה 05276-00532